



Norges miljø- og
biovitenskapelige
universitet

Masteroppgave 2018 30 stp

Fakultet for landskap og samfunn

Hovedveileder: Håvard Steinsholt, Førsteamanuensis ved NMBU

Drift og finansiering av skiløyper

Anders Treekrem

Eiendomsfag

Fakultet for landskap og samfunn

Forord

Denne masteroppgaven er en avsluttende oppgave på den eiendomsfaglige utdannelsen ved Norges miljø – og biovitenskapelige universitet. Oppgaven har et omfang på 30 studiepoeng. Temaet for oppgaven har vært interessant og er innenfor et felt jeg synes er spennende.

Jeg ønsker å rette en takk til alle som har stilt opp til intervju. Uten dere hadde ikke denne oppgaven blitt til. En takk også til veileder Håvard Steinsholt og til mor og far for korrekturlesing og støtte gjennom hele studietiden.

Sist men ikke minst, ønsker jeg å takke en tålmodig samboer som har vært veldig støttende og forståelsesfull gjennom hele arbeidet med masteroppgaven, og hun har gitt meg et spark bak når det har vært nødvendig.

Ås, 15. mai 2018

Anders Treakrem

Sammendrag

Langrenn står sterkt og har en lang tradisjon i Norge. Det finnes et utbredt nettverk av skiløyper rundt om i nesten hele landet. Når det er forhold til det, prepareres løypene jevnlig til glede for store og små skientusiaster. Denne oppgaven beskriver forholdet mellom grunneiere, kommuner og aktører som er ansvarlige for drift og finansiering av skiløyper. Ved hjelp av eksempler fra destinasjoner og aktører på Østlandet innenfor fylkene Oslo, Akershus, Buskerud, Oppland og Hedmark forsøker oppgaven å gi et innblikk i hvordan dette forholdet er og hvordan aktørene er organisert.

Grunneiere har rett til å nekte motorisert ferdsel over egen grunn. Dette gjelder også preparering av skiløyper med scooter, løypemaskin eller andre former for motoriserte kjøretøy. Generelt er grunneieres holdninger til skiløyper positive, men det finnes alltid unntak. Det er noen konflikter rundt preparering av skiløyper. Konflikten er varierende og omhandler blant annet regulering av skiløyper, ulovlige stengsler, preparering og vedlikehold uten grunneiers tillatelse og grunneiers andre interesser for området der løypetraseen ligger. I de tilfellene grunneier nekter skiløyper over egen eiendom, har løypekjøringsaktørene akseptert dette og stoppet eller de har lagt løypa rundt den aktuelle eiendommen. Det har ikke vært aktuelt for løypekjøringsaktører med et inngrepsløyve etter frilufsloven § 35 eller ekspropriasjon.

Hvem som er avtalepart med grunneier, varierer mellom kommune og løypekjøringsaktør. Grunneierkontakten utføres av den som er avtalepart. Det blir benyttet både skriftlige og muntlige avtaler med grunneiere. Avtalene har mange likheter og gir retningslinjer for hva løypekjøringsaktør har lov til å gjøre. Det er en skilnad rundt vederlag til grunneierne. Tre av destinasjonene betaler ut arealleie til grunneiere berørt av skiløyper over deres eiendommer. To av destinasjonene betaler ut kompensasjon til grunneierne.

Kommunenes rolle i forhold til drift og finansiering varierer fra å være ansvarlig for drift og finansiering av skiløypene til ingen støtte, verken økonomisk eller avtalemessig. Løypene finansieres i stor grad av frivillige betalinger, medlemskontingenter eller tilskudd etter avtale mellom løypeaktør og brukere med tilknytning til destinasjonene. Kommunen gir midler til finansiering av løyper hos de aller fleste destinasjonene.

Ellers er næringslivet en stor bidragsyter hos en rekke destinasjoner. De ser gjerne nytten i gode skiløyper. Løypene trekker skiglade mennesker, som igjen fører til høyere omsetning hos bedrifter i nærområdet.

Løypekjøringsaktørene er organisert på ulike måter, og det er nok ingen fasit på hva som er den beste løsningen. Jevnt over er løypeaktørs samarbeid med grunneiere berørt av skiløyper godt, og det gjøres en god jobb for å oppnå felles målsetninger. Det er også en forskjell blant løypekjøringsaktørene. Noen er heltidsansatte og har dette som jobb, mens andre gjør dette på frivillig basis.

Abstract

Cross country skiing is a popular activity and has a long tradition in Norway. There is a widespread network of cross country skiing tracks all over the country. When there is enough snow, the trails are regularly prepared for pleasure for big and small cross country enthusiasts. This master thesis describes the relationship between landowners, municipalities and actors responsible for running and financing ski tracks. Using examples from destinations and actors in Eastern Norway within the counties Oslo, Akershus, Buskerud, Oppland and Hedmark, the master thesis tries to provide an insight into how this relationship is and how those who groom tracks are organized.

Landowners have the right to deny motorized traffic over their own property. This also applies to the preparation of ski slopes with snowmobile, snow groomers or other types of motorized vehicles. In general, landowners attitudes to ski tracks are positive, but there are always exceptions. There are some conflicts around the grooming of cross country skiing tracks. The conflicts are varied and include the regulation of ski slopes, illegal barriers, grooming and maintenance without the permission of the landowners and other landowners' interests for the area where the track is situated. In the case of landowners refusing ski tracks over their own property, the actors responsible for running the ski tracks have accepted this and stopped or they have laid the track around the property. It has not been applicable to track grooming actors with an entry intervention permit to article 35 of "friluftsløven" or expropriation.

Who is a contracting party with landowner, varies between municipality and roadcracker. The landowner's contact is performed by the contracting party. Both written and oral agreements with landowners are used. The agreements have many similarities and provide guidelines for what track groomer is allowed to do. There is a distinction between compensation to landowners. Three of the destinations pay out rent of property to landowners affected by ski slopes over their properties. Two of the destinations pay compensation to the landowners.

The role of the municipalities in terms of operation and funding varies from being responsible for operating and financing the ski slopes to no support, neither economically

nor contractual. The rides are largely funded by voluntary payments, membership quotas or grants by agreement between the rider and users associated with the destinations. The municipality provides funding for lanes at the clear majority of destinations. Otherwise, business is a major contributor to a number of destinations. They would like to see the benefits of good ski runs. The trails attract ski enthusiasts, which in turn lead to higher turnover in nearby businesses.

The track keepers are organized in different ways, and there is probably no way of thinking about what is the best solution. Equally, track keepers' cooperation with landowners affected by ski runs is good, and a good job is done to achieve common goals. There is also a difference among track keepers. Some are full-time employees and have this as a job, while others do this on a voluntary basis.

Innholdsfortegnelse

Forord	2
Sammendrag	3
Abstract	5
1. Innledning	9
1.1 Tema	9
1.2 Problemstilling	11
1.3 Avgrensning	12
2. Fremgangsmåte og metode	13
2.1 Fremgangsmåte	13
2.2 Design	13
2.3 Valg av metode	14
2.4 Valg av informanter	14
2.5 Intervju over telefon	15
2.6 Validitet, reliabilitet og representativitet	15
2.7 Etske avveininger	16
3. Begreper og juridiske rammer	17
3.1 Eiendomsforhold	17
3.1.1 Eiendomsstruktur	17
3.1.2 Eierstruktur	17
3.1.3 Rettighetsstruktur	17
3.1.4 Eiendomsrett	18
3.2 Grunneierforhandlinger	19
3.3 Regulering av skiløyper	20
3.4 Ekspropriasjon som virkemiddel	20
3.5 Friluftsløven	21
3.5.1 Formålsparagraf	21
3.5.2 §2 Ferdsel i utmark	22
3.5.3 §3 Ferdsel i innmark	23
3.5.4 Ferdsel med motorvogn	23
3.5.5 §11 Ferdskultur og eierens bortvisningsrett	24
3.5.6 §12 Erstatning for skade og ulempe	25
3.5.7 §13 Ulovlig stengsler eller forbudsskilt	26
3.5.8 §14 Avgift for adgang til friluftsområde	27
3.5.9 §35 Tiltak og inngrepsløyve for å lette ferdsl i utmark	28
3.6 Allemannsretten	30
3.6.1 Ferdslsretten	30
3.6.2 Gratisprinsippet	30
3.6.2 Allemannsrettens grenser	31
3.6.3 Allemannsrettens aktsomhetsnorm	31
3.6.4 Organiserte aktiviteter og kommersiell bruk av allemannsretten	32
3.6.5 Allemannsrett i andre land	33
4. Områdene	37
4.1 Geilo – Hol Kommune	38
4.2 Hemsedal – Hemsedal Utmarksservice	41
4.3 Norefjell – Norefjell Turforening	42
4.4 Venabygdsfjellet – Venabygdsfjellet Turkiløyper SA	44
4.5 Øyer/Hafjell Øyer Turkiløyper SA	47

4.6 Beitostølen – Beitostølen Løypeforening	48
4.7 Skiforeningen	50
4.8 Gålå – Gålå Turskiløyper AS	53
4.9 Trysil – Flendalen Sameieskog ANS	55
4.10 Sjusjøen – Sjusjøen & Omegn Skiforening	56
5. Konklusjon	59
5.1 Delproblemstilling 1: Hvilken rolle har kommunen i forhold til tilrettelegging av skiløyper som et fellesgode for allmennheten?	59
5.2 Delproblemstilling 2: Hva skjer om man ikke får til en avtale om løypekjøring på rimelige vilkår?	60
5.3 Delproblemstilling 3: Hvilke avtaler finnes mellom grunneiere og løypekjøringsaktører og hva går de ut på?	62
5.4 Delproblemstilling 4: Hvordan finansieres skiløypene?	66
5.5 Delproblemstilling 5: Hvordan organiseres grunneierkontakt?	72
5.6 Delproblemstilling 6: Hvilke konflikter finnes rundt preparering av skiløyper?	73
5.7 Hovedproblemstilling: Hvordan er drift og finansiering av skiløyper organisert?	75
6. Egne betraktninger	81
7. Kilder	83
7.1 Referanseliste	83
7.2 Personlig meddelelse:	85
7.3 Figurliste	86
8. Vedlegg	87
8.1 Intervjuguide	87

1. Innledning

1.1 Tema

Nordmenn er født med ski på beina. Langrenn er en populær idrett og en populær aktivitet for store deler av Norges befolkning. Dette ser vi tydelig med det enorme antall kilometer skiløyper som prepareres når snøen legger seg. Når natursnøen uteblir, produseres det kunstsno rundt om kring, slik at skientusiastene tilfredsstilles. For de aller mest ivrige, er det mulig å starte skisesongen så tidlig som i slutten av oktober på ulike tidligsnøanlegg. I en landsdekkende undersøkelse fra 2015 på oppdrag fra Norsk Friluftsliv var 55 % av de spurte helt sikre på at de skulle gå på ski vinteren 2015 (Dyregrov, 2015).

Det prepareres skiløyper i omtrent alle kommunene i Norge, når det er forhold for det. Alle disse løypene er av ulike typer og av forskjellig kvalitet. Skiløypene kan deles inn geografisk. En har skiløyper i fjellet som ofte er tilknyttet større vintersportssteder. Disse vintersportsstedene ønsker å tiltrekke seg hytteeiere, turister og besøkende fra både Norge og utlandet. Skiløypene i bynære områder ligger i stor grad i skogsterreng. Løypene rundt om i bygder og tettsteder går ofte gjennom skog og over snødekt dyrka mark. Løypene kan ikke bare deles inn geografisk, men også etter løypenes fysiske utforming. Det er et skille mellom konkurranseløyper laget med formål å arrangere skirenn og organisert trening, og løyper primært laget for tur - og rekreasjonsformål. Bredden på løypene varierer. Stilarten skøyting har i nyere tid blitt populært, ikke bare for aktive langrennsløpere, men også for mosjonister og nybegynnere. Skiløyper preparert for skøyting, er ofte en del bredere enn den "gammeldagse" skiløypa, som er smal og med ett spor i hver retning. Det er forskjeller mellom prepareringsmaskiner, hvilke grunnarbeider som bli gjort ved opparbeidelse av skiløypene og hvilke vedlikeholdstiltak løypene trenger. Det er for eksempel høyere krav til skiløypene i nasjonalanlegget Holmenkollen enn en turløype som prepareres med snøscooter et vilkårlig sted i Norge.

Før 1950 - tallet ble skiløypene preparert ved at en tråkket sine egne skiløyper. Utover 1950 - og 1960 - tallet ble det vanligere med bruk av motoriserte maskiner ved preparering av løyper. Løypenettet i Norge er stort og utbredt og blir i all hovedsak preparert med motoriserte kjøretøy i dag. Skiløypene går over store areal og over mange eiendommer. Eiendommer i Norge er stort sett eid av noen.

Hvilke inngrep og vedlikeholdstiltak som kreves i løypetraseer for å tilrettelegge for motorisert ferdsel, varierer med vegetasjon, fremkommelighet og grunnforhold. Utover vanlig fri ferdsel, kan en ikke uten videre ta seg til rette på andres eiendom uten tillatelse fra grunneier. Det er ingen overordnede retningslinjer eller krav for hvordan organiseringen og prepareringen av skiløyper skal gjøres. Det må antas at dette gjøres forskjellig rundt om i Norge.

Forholdet mellom løypekjøringsaktør og grunneier bør være godt. Skigåing blir sett på som en del av allemannsretten, men skigåing krever skiløyper, og de prepareres med motorisert ferdsel i utmark. Dette krever grunneiers tillatelse, og det er trolig at grunneier ofte gir fri grunn til bruk for skiløyper vinterstid. Løypene blir bredere, maskinene blir større, og det krever mer av en skiløypetrasé i dag enn det gjorde for 30 år siden. Kvaliteten på løypene er jevnt over høy. Det gjelder også løypene brukt til tur – og rekreasjonsformål. Dette stiller høyere krav til planering og andre vedlikeholdstiltak sommerstid. Inngrep som letter ferdsel for løypemaskin og som bedrer løypene, kan føre til at grunneier ser et større behov for å beskytte sin grunneierrett. I noen tilfeller kan det være at grunneier ønsker kompensasjon i form av arealleie eller ulempeskompensasjon som vederlag for den bruken grunneier tillater på egen eiendom. Det kan også være at grunneier vil utnytte sin grunneierposisjon til utmarksbasert næring eller har et ønske om å utvikle eiendommen sin til for eksempel utbygging.

Gode skiløyper vil for mange områder være med på å gjøre en destinasjon mer attraktiv. Et stort og godt preparert løypenett kan trekke flere turister til et område. Dette vil føre til positive ringvirkninger for lokalt næringsliv. Et godt løypenett kan også være med på å øke omsetningsverdien for eiendommer i det aktuelle området. Utbetaling av kompensasjon til grunneiere for løyper på grunneiers eiendom, kan ses på som en utjevning av utbyggingsverdier. Skiløyper er et velferdsgode som er til glede for mange og er allmennyttig. I utgangspunktet kan en grunneier nekte motorisert ferdsel, i form av skiløypepreparering over egen eiendom.

Hva skjer hvis grunneier og løypekjøringsaktør ikke klarer å komme til enighet? Er dette et problem ute blant grunneiere og løypekjøringsaktører? Det er ikke gratis å drifte og

vedlikeholde et løypenett. Preparering av løyper er både kostbart og tidkrevende. Maskinene er kostbare, drivstoff er dyrt og en trenger arbeidskraft til å kjøre løypemaskin. Ofte er det rydding og vedlikehold av traseer sommer og høst. Dette er også en tidkrevende prosess som krever arbeidskraft. Ved større inngrep vil det nok i flere tilfeller kreve maskiner og annet utstyr.

Hvordan skaffer løypekjøringsaktørene midler til dette? Hvem skal betale for skiløypene? Hvordan finansiere et gode som i utgangspunktet skal være gratis, jf. allemannsretten? Det er nok en del aktører som får offentlige tilskudd, til både preparering og vedlikehold, men dette dekker på ingen måte hele løypekjøringsbudsjettet. For å opprettholde og drifte et godt løypenett, kreves det midler. Skal grunneier i tillegg ha kompensasjon for å la skiløypa gå over eiendommen sin, blir summen enda høyere.

1.2 Problemstilling

Oppgaven vil belyse forholdet mellom grunneier, kommune og løypekjøringsaktører. For å få et innblikk i dette forholdet er det nødvendig å se på hva som blir gjort, se på lovmessige rammer og eksisterende avtaler mellom partene.

Problemstillingen i oppgaven er: *Hvordan er drift og finansiering av skiløyper organisert?*

For å kunne svare på denne problemstillingen vil jeg ha følgende delproblemstillinger:

- Hvilken rolle har kommunen i forhold til tilrettelegging av skiløyper som et fellesgode for allmennheten?
- Hvilke avtaler finnes mellom grunneiere og løypekjøringsaktører og hva går de ut på?
- Hva skjer om man ikke får til en avtale om løypekjøring på rimelige vilkår?
- Hvordan finansieres skiløypene?
- Hvilke konflikter finnes i forbindelse med skiløyper?

1.3 Avgrensning

Destinasjonene som undersøkes i denne oppgaven vil være avgrenset til turløyper.

Konkurranseløyper og idrettsanlegg faller utenfor oppgavens avgrensning. Dette gjelder også kunstsnø – og tidlignøanlegg. Områdene er geografisk avgrenset til Østlandet, til fylkene Oslo/Akershus, Buskerud, Oppland og Hedmark.

2. Fremgangsmåte og metode

2.1 Fremgangsmåte

Arbeidet med oppgaven startet med å avklare problemstilling og forskningsspørsmål.

Deretter begynte søket etter områder og aktører som kunne være aktuelle å undersøke. Det har gått mye tid til å finne aktuelle områder, aktører, å komme i kontakt med disse, samt avtale og gjennomføring intervjuer har også vært tidkrevende. Tidspunktet for undersøkelsen har ikke vært helt optimal, da løypekjøringsaktørene har hatt nok å gjøre gjennom denne snørike vinteren. De aller fleste fant likevel tid til å la seg bli intervjuet, da skisesongen var på hell.

2.2 Design

Det er vanlig å dele forskningsdesign inn i enten kvalitativ – eller kvantitativ forskning. De ulike metodene er forskjellige gjennom forberedelser, utføring og data. Innenfor kvantitativ forskning er det vanlig å bruke survey og spørreskjemaundersøkelser. Her svarer informantene ved å krysse av på svaralternativ. Dataene en sitter igjen med etter forskning med kvantitativ metode, er ofte rådata og har behov for ytterligere analysering og systematisering. Kvantitativ metode blir brukt hvis en trenger mange informanter og skal generalisere.

Kvalitativ metode er en forskningsmetode som vektlegger forståelser og analyse av sammenhenger i en prosess hos den enkelte, fremfor opptelling av fenomener eller kjennetegn ved en gruppe individer (Malt, 2015). Vanlige metoder innenfor kvalitativ forskning er intervjuer eller observasjon er informanter i en situasjon (Silverman, 2011). Ved bruk av observasjoner kan en se handlinger, ofte i en bestemt situasjon for å oppnå data (Johannesen mfl., 2011). Observasjoner vil ikke egne seg i denne oppgaven, da det er vanskelig å få tydelige svar og det er for krevende tidsmessig.

Ved bruk av intervju vil en i større grad kunne gå i dybden gjennom spørsmål. Spørsmål som "hvorfor" og "hvordan" gjør at svargrunlaget blir annerledes enn ved bruk av spørreskjemaundersøkelser. I denne oppgaven vil en intervjuform som går i dybden gi et mer utfyllende svar enn en kvalitativ undersøkelse.

Informantene har mulighet til å supplere svarene sine med detaljer, og det er avgjørende for at kvalitativ metode er den metoden som er mest egnet for denne oppgaven.

2.3 Valg av metode

Oppgavens problemstilling er sentral når en skal bestemme seg for hvilken metode som skal benyttes. Ut fra min problemstilling, vil det være naturlig å benytte seg av kvalitativ metode og spesielt intervju. Kvalitative intervjuformer kan deles inn i fire kategorier; strukturert intervju, semistrukturert intervju, åpent intervju og fokusgrupper. I denne oppgaven vil semistrukturerte intervjuer være den mest hensiktsmessige intervjuformen. Et semistrukturert intervju vil være mer åpent enn et strukturert intervju. Jeg har hatt en overordnet intervjuguide. Denne har informanten fått tilsendt på forhånd slik at de har fått mulighet til å forberede seg. Rekkefølgen på spørsmål har variert etter hvordan samtalen har utviklet seg, men intervjuguiden har fungert som en rød tråd og sørget for at samtalen har kommet innom de ulike temaene under intervjuet. Ved å starte intervjuet med åpne og generelle spørsmål, kan informanten snakke friere og gjøre at flyten i samtalen blir bedre. Det er også viktig at informanten får tillit til den som intervjuer, slik at informasjon ikke blir holdt tilbake.

2.4 Valg av informanter

Etter å ha sett ut aktuelle områder handlet det om å finne aktører med ansvar for drift og finansiering av skiløyper. Valg av informanter er gjort ut fra hvilke aktører som driver innenfor de områdene som var aktuelle. Felles for alle informantene er at de er involvert i drift og finansiering av skiløyper. Det er imidlertid litt forskjellig hvilken rolle de har. Årsaken til det er de ulike destinasjonenes organisering av drift og finansiering av skiløyper. Informantene i denne studien er blant annet ansatt av kommunen, leder i allmenning, frivillig i løypelag og styremedlem i løypeforening. Aktørene som er intervjuet i denne oppgaven er: Hol kommune, Pihl AS, Flendalen Sameieskog SA, Gålå Turløyper AS, Norefjell Turforening, Sjusjøen & Omegn Skiforening, Skiforeningen, Beitostølen Løypeforening, Hemsedal Utmarksservice og Venabygdsfjellet Turløyper SA.

2.5 Intervju over telefon

Det viste seg raskt at det ble vanskelig å samkjøre de ulike intervjuene. Informantene brukte ulik tid på å gi tilbakemelding på om de ville være med eller ikke. Jeg kom frem til at det var uforsvarlig både økonomisk, tidsmessig og miljømessig å kjøre tre timer hver vei for et intervju som varer 20-30 minutter. Derfor ble intervjuene gjennomført på telefon. Ulempen med å gjennomføre intervju via telefon, er at en mister muligheten til å bruke kroppsspråk som for eksempel å nikke for å få informanten til å snakke videre. Noe av samtaleaspektet forsvinner og et er et godt intervju er avhengig av (Tjora, 2011 s140-142). Det finnes likevel gode sider ved intervju på telefon. Når intervjuet skjer på telefon slipper informanten å stirre på en opptaker. I tillegg kan de føle en større anonymitet, og det kan oppfattes som positivt. Det er vanlig at intervjuene på telefon er en del kortere enn ansikt-til-ansikt intervjuer. Det kan være flere årsaker til dette. Mennesker liker hverandres selskap. Når en snakker med noen over telefon, får det fort et mer formelt preg, og man holder seg strengere til de planlagte spørsmålene. Noen personer lider av ulike grader av "telefonskrek" som kan gjøre at de er korte i sine svar.

Teknisk er det ikke vanskelig å gjennomføre et telefonintervju. Ved bruk av mobiltelefon er det ofte mulig å gjøre et lydopptak direkte på telefonen. I denne oppgaven har jeg benyttet mobiltelefon og nettbrett. Under intervjuene har telefonen vært på "høytaler" og opptak er gjort på en app på nettbrettet. Det har ikke vært noen problemer med å høre hva informanten har sagt på opptakene, og det har vært enkelt å transkribere intervjuet.

2.6 Validitet, reliabilitet og representativitet

I kvalitativ sammenheng vil reliabilitet innebære en vurdering av datagrunnlagets pålitelighet eller relevans (Askheim & Grennes, 2008 s.35). Hvor pålitelig dataen er, kan knyttes opp til hvordan dataen er blitt samlet inn, hvordan dataen har blitt behandlet og hvilke deler av dataen man bruker (Johannesen et al. 2011). Det finnes enkelte metoder som er med på å styrke reliabiliteten. Det kan være å filme eller benytte seg av båndopptaker under intervjuet. Ved bruk av disse virkemidlene vil det være enklere å sammenligne intervju. Bruk av båndopptaker eller film vil også kunne være med på å eliminere en eventuell feilmargin. Ved bruk av notater, kan man fort gå glipp av ting som blir sagt.

Validitet måles i hvilken grad man ut fra resultatene av en undersøkelse, kan trekke gyldige slutninger om det man i oppgaven har som formål å undersøke (Dahlum, 2015). For å styrke validiteten i denne studien, har jeg passet på at egne meninger og verdier ikke skal påvirke informanten underveis i intervjuprosessen. Dette er gjort ved å være påpasselig med å formulere spørsmålene på en nøytral måte og være bevisst på ordvalg.

Hvorvidt oppgaven er representativ, dreier seg om undersøkelsen som gjøres er representativ for den gruppe eller populasjon man ønsker at undersøkelsen skal si noe om. Hvis utvalget informanter ikke er representativt, vil dette gi et skjevt bilde av realiteten. I denne studien gjelder dette om informantene intervjuet er representativt for drift og finansiering av skiløyper på Østlandet. I denne studien er det intervjuet ti forskjellige aktører av ulik størrelse og med ulik beliggenhet. Antallet informanter, geografisk beliggenhet og variasjon på størrelse av destinasjoner gjør at jeg mener utvalget er representativt for organisering, drift og finansiering av skiløyper.

2.7 Ethiske avveininger

Det er viktig å være reflektert rundt de etiske problemstillingene som kan dukke opp under intervjuprosessen i et forskningsprosjekt. En god og åpen dialog med informanter er viktig, slik at de oppfatter hvilken informasjon som er relevant for studien. Ofte kan informantene ønske å være anonyme, selv om opplysningene som kommer frem ikke er sensitive. Dette er det viktig å respektere. Informanten skal også siteres korrekt både gjennom intervjuet og i etterarbeidet. I denne studien har jeg ettersendt det bearbeidede materialet. Informantene har fått mulighet til å kontrollere at det ikke har skjedd misforståelser.

3. Begreper og juridiske rammer

3.1 Eiendomsforhold

3.1.1 Eiendomsstruktur

Eiendomsstruktur gjelder egenskaper ved eiendommene som for eksempel størrelse, form og antall teiger per eiendom. Vi oppfatter eiendommen som et fysisk objekt, og det er egenskaper ved dette fysiske objektet som ligger i begrepet eiendomsstruktur (Sevatdal & Sky, 2003. s. 6). Eiendomsstrukturen i Norge er kompleks og mangfoldig. Hvis vi ser på et kart som viser eiendomsgrenser, kan en se hvordan eiendommene ofte strekker seg fra fjord, elv eller vann opp til fjellet eller innover i skogen. Lange smale eiendomsteiger er noe som går igjen. Det er også gjennomgående at de mest individualiserte eiendomsmessige tilstandene er nærest gårdstun. Det blir i økende grad av kollektivitet jo lengre bort fra gårdssentere en kommer. Alle de ulike konstellasjonene av eiendommer er av betydning for fordeling av ressursene i et utmarksområde.

3.1.2 Eierstruktur

På samme måte som eiendomsstruktur gjelder egenskaper ved eiendommen, gjelder eierstruktur egenskaper ved grunneieren. For eksempel om det er en fysisk eller juridisk person, om det er offentlig eller privat eie, mann eller kvinne, eller andre egenskaper som alder, yrke og bosted (Sevatdal & Sky, 2003. s 6).

3.1.3 Rettighetsstruktur

Rettighetsstrukturen går på egenskaper ved den retten eieren har i forhold til eiendommen. Et mer dekkende begrep enn eier, vil være rettighetshaver. Det er fordi denne personens rettslige posisjon i forhold til eiendommen det går ut på, og det kan være at denne posisjonen består av å være innehaver for eksempel en bruksrett eller en leierett. Rettighetsstruktur gjelder alle slags rettslige posisjoner som har basis i eiendomsretten. Når det er snakk om eier, er det snakk om alle slags "personer" som kan ha eller har en rett av en slik karakter (Sevatdal & Sky, 2003. s. 6-7).

Det eksisterer en rekke avtalebaserte rettighetsforhold. Eksempler på dette kan være jaktlag, grunneierlag, beitelag og veilag. Avtalebaserte forhold som dette, er med og preger den faktiske rettighetsstrukturen.

Når det kommer til preparering av skiløyper, som i utgangspunktet krever grunneiers tillatelse, kan det være utfordringer. En skiløype kan strekke seg over mange eiendommer, fordi eiendommene består av smale teiger. Er det en grunneier som ikke tillater motorisert preparering av skiløyper, vil dette skape store vanskeligheter. Det er ikke alltid lett å få preparert løyper rundt eiendommen. I tillegg er det ikke alltid lett å vite hvem alle grunneiere og rettighetshavere er, og dessuten kan det være vanskelig å komme i kontakt med disse for å kunne be om tillatelse til preparering av skiløyper.

3.1.4 Eiendomsrett

Rettssystemet i Norge bygger blant annet på prinsippet om privat eiendomsrett. Privat eiendomsrett innebærer at eieren i utgangspunktet har rett til å utnytte egen eiendom etter sitt behov og stenge andre ute. Privat eiendomsrett er også forankret i Grunnloven gjennom § 105. Begrepet eiendomsrett innebærer retten til å eie og ha eksklusiv rådighet over et formuesgode, for eksempel fast eiendom. Eiendomsrett kan defineres som den rett som hjemler eieren av en formuesgjenstand all den rådighet over den, som ikke er særlig unntatt i lov eller andre rettsegler (jusinfo).

En kan si at rådighet består av en rekke beføyelser, og at disse beføyelsene samlet sett blir eiendomsrettens innhold. Det er vanlig å skille mellom faktisk og rettslig rådighet og som videre kan være rådighet av positiv og negativ art. Når en eier har rett til å utnytte og bruke eiendommen, er det en faktisk rådighet av positiv art. Den negative, faktiske rådigheten gir eieren rett til å hindre andre fysisk rådighet. Dette gjelder selv når andres bruk ikke er sjenerende for eierens egen bruk. Den rettslige rådigheten av positiv art gir eieren den juridiske rådigheten over for eksempel eiendommen. Eier kan for eksempel selge, pantsette eller stifte bruksrettigheter på eiendommen. I negativ art kan eieren hindre andre å disponere over eiendommen. Rådigheten til eieren kan i midlertid være begrenset på ulike måter. Det kan være at en eiers rådighet kan være begrenset ved at eier ikke er eneeier, men har en eller flere medeiere. Videre kan andre privatrettslige forhold innebære at eierens rådighet blir begrenset for eksempel ved servitutter andre kan ha på eiendommen. Offentligrettslig regulering kan også begrense rådigheten til eieren. Både offentlig- og privatrettslige bestemmelser er med på å begrense en eiers rådighet over egen eiendom. Eiendomsretten er negativt avgrenset; eieren har alle de beføyelser som ikke på et eller annet grunnlag er unntatt (Falkanger og Falkanger, 2016. s 40).

Beføyelsen er da positivt avgrenset. Dette gjør at eiendomsretten er fleksibel og innholdet kan variere. Eiers rådighet kan bli beskåret, men om begrensningene faller bort, vil eiers rådighetsomfang utvide seg igjen.

Hvis en knytter eiendomsrett opp mot offentligrettslige bestemmelser, kan vi se for oss et eksempel med utarbeiding og gjennomføring av en reguleringsplan i et område med flere private grunneiere i forhold til beslutninger om arealbruk. Den offentlige reguleringsretten gir kommunen rett til å planlegge og ta beslutninger om reguleringsplanens innhold innenfor et område. Ofte blir dette betegnet som reguleringsregimet. Eiendomsretten gir grunneiere i et område makt og rett til å delta i planprosessen kommunen har satt i gang. Det gis også muligheten til å starte en planprosess for egen regning. Videre har grunneiere rett til å utnytte de mulighetene en plan gir, men de har også en plikt til å holde seg innenfor de reguleringsbestemmelsene og utnyttingsmulighetene som ligger innenfor planens rammer. Dette gir grunneiere større makt over arealbruken og planutforminga enn andre innbyggere i kommunen. Det er både juridiske, økonomiske og sosiologiske perspektiver i en plan- og utbyggingsprosess. En godkjent reguleringsplan med utbyggingstomter er økonomiske goder det kan gjøres transaksjoner med. Dette gir grunneiere en sterkere posisjon. En reguleringsplan både tildeler og fordeler verdier, og det kan oppstå spørsmål om rettferdighet. Noen kan føle seg urettferdig behandlet. En reguleringsplan som ikke tildeler en grunneier den samme utnyttelsesmuligheten som naboen får, eller som påfører begrensninger i rådigheten, gir sjelden grunneieren krav til erstatning, og dette kan føles urettferdig.

3.2 Grunneierforhandlinger

Rognes (2015 s.22) definerer forhandlinger som en beslutningsprosess hvor to eller flere parter med delvis motstridende interesser prøver å komme frem til en felles beslutning. Det innebærer at det vil være noen felles interesser som binder partene sammen, og noen ulike interesser som skaper konkurranse mellom partene om hvem som skal få den største delen av "kaka". Grunneiere har rett til å nekte motorisert ferdsel over egen grunn, jf motorvelferdsloven med tilhørende forskrifter. Dette gir grunneier en sterk forhandlingsposisjon. Løypekjøringsaktører og kommuner har også et godt forhandlingskort, som kan styrke deres forhandlingsposisjon.

Friluftsløven § 35 åpner for inngrepsløyve for å lette ferdselen i utmark der grunneier motsetter seg ferdsel. I stor grad handler forhandlingene rundt skiløyper om at løypekjøringsaktør skal få tillatelse fra grunneier til å preparere skiløyper på grunneiers eiendom. Forhandlingene kan også dreie seg rundt om grunneier skal få kompensasjon for grunnen som oppgis til skiløyper og hvilke tiltak løypekjøringsaktør har lov til å foreta seg. Det kan også omfatte forholdet mellom skiløyper og grunneiers egne interesser og utnytting av egen eiendom. Partene må kompromisere, for å komme frem til en ordning som begge parter er tilfreds med.

3.3 Regulering av skiløyper

I en reguleringsplan skal det angis arealformål. Skiløyper vil falle inn under pbl § 12-5 (5) som er "landbruks-, natur – og friluftsmål...". Hvis en kommune vil regulere til forskjellig sommerbruk og vinterbruk, kan kommunen gjøre det. Eksempler på dette kan være skiløyper om vinteren og vei om sommeren. I reguleringsbestemmelser vil det kunne fastsettes nærmere regler til forskjellige reguleringsformål. Dette sikrer at et areal ikke blir brukt eller disponert på en måte som er til hinder for skiløyper. Et eksempel kan være et brøyteforbud på vei. Ved å regulere skiløyper inn i en reguleringsplan vil løypa eksempelvis bli beskyttet mot brøyting og utbygging. En regulering vil kunne være en sikkerhet for løypenetten. Løypetraseen kan ikke plutselig bli benyttet til annet formål hvis en grunneier skulle ønske dette. Grunneiere kan være motstandere av regulerte skiløyper. Det kan også være at de ønsker vinterbrøyting av vei eller at en reguleringsplan vil redusere grunneiers handlingsfrihet på egen eiendom. Kommune eller løypekjøringsaktør må fortsatt ha tillatelse fra grunneier til motorisert ferdsel over annens eiendom selv om løypa er fastsatt i en reguleringsplan (Regjeringen, 2010).

3.4 Ekspropriasjon som virkemiddel

I tilfeller der samfunnsmessige hensyn taler for det, kan bruks – og/eller eiendomsretten over fast eiendom bli ervervet med tvang mot erstatning etter skjønn. Skiløyper kan som nevnt reguleres inn i en reguleringsplan. Det kan foretas ekspropriasjon til gjennomføring av reguleringsplan, jf plan – og bygningsloven § 16-2. I tilknytning til vedtak om ekspropriasjon, må det foretas en vurdering av om inngrepet "tvillaust er meir til gagn enn skade", jf. oreigningslova § 2 andre ledd.

Det betyr at det må være en overvekt av relevante fordeler i forhold til den skade ekspropriaten utsettes for som følge av ekspropriasjonsvedtaket. Det må tas hensyn til de samlede ulemper et ekspropriasjonsvedtak medfører, ikke bare de som gir grunnlag for erstatning. Videre skal det være klart at et inngrep skal være mer til gagn enn skade. Det er et krav til at allmenne samfunnsmessige interesser tilsier at ekspropriasjon skal finne sted (Oppdal kommune, 2016).

Et ekspropriasjonsinngrep er en ressurskrevende prosess og kan være en stor påkjenning for partene som er involvert. I tilfeller der det er nødvendig med grunnnerverv til offentlige formål, skjer de fleste i minnelighet. Ekspropriasjon av grunn til skiløyper er ikke utbredt og bør kun gjennomføres når ingen annen løsning er mulig.

3.5 Friluftsløven

3.5.1 Formålsparagraf

§ 1 *”Formålet med denne loven er å verne friluftslivets naturgrunnlag og sikre almenhetens rett til ferdsel, opphold m.v i naturen, slik at muligheten til å utøve friluftsliv fremmes.”*

Friluftsløvens formålsparagraf nedfeller de viktige og grunnleggende prinsippene for friluftslivet i Norge. Paragrafen gir uttrykk for hovedfundamentet i friluftsløven som er prinsippet om allemannsretten.

Friluftsløven bygger på et hovedskille mellom innmark og utmark, og er definert i friluftsløven § 1a:

”Som innmark eller like med innmark reknes i denne lov gårds plass, hustomt, dyrket mark, engslått og kulturbeite samt liknende område hvor almenhetens ferdsel vil være til utilbørlig fortrensel for eier eller bruker. Udyrkete, mindre grunnstykker som ligger i dyrket mark eller engslått eller er gjerdet inn sammen med slikt område, reknes også like med innmark. Det samme gjelder område for industrielt eller annet særlig øyemed hvor almenhetens ferdsel vil være til utilbørlig fortrensel for eier, bruker eller andre.

Med utmark mener denne lov udyrket mark som etter foregående ledd ikke reknes like med innmark”.

3.5.2 §2 Ferdsel i utmark

Friluftslovens § 2 er lovens hovedregel og gir uttrykk for allemannsretten til fri ferdsel til fots i utmark. Den alminnelige ferdselsretten til fots er ikke knyttet til stier, veier eller ferdselsårer, men gjelder i alt utmarksterrang (Friluftslovens kommentarutgave). Ferdsel til fots i skiløyper kan være lovlig dersom det skjer hensynsfullt og med tilbørlig varsomhet. Det vil ikke være tillatt å gå til fots i maskinpreparerte skiløyper dersom det skader sporet. Denne ferdselen bryter med hensynsregelen i §2 og § 11 og faller utenfor rammene av lovlig ferdsel. Det kan også være lokale forskrifter som gjør ferdsel til fots i skiløyper forbudt. Dersom det finnes en slik forskrift, vil ferdsel til fots være forbudt selv om forholdene på stedet tilsier at ferdselen ikke er til skade eller ulempe (Reusch, 2016. s. 106-107).

I Ot.prp. nr. 2 (1957) s. 26-27 blir det forutsatt at ferdsel til fots også inkluderer å gå på ski. Andre liknende bevegelsesformer likestilles også, selv om det benyttes enkle hjelpemidler, som for eksempel akebrett, truger, skøyter og kiting. I rundskrivet til friluftsloven T-3/07 avsnitt 3.2.4, har departementet lagt til grunn at ferdsel med hundespenn ved "tilstrekkelig snødekke" kan likestilles med ferdsel til fots og på ski. Det betyr at hundekjørere kan benytte skiløyper, myr og glissen skog utenom sti og vei når det ikke forårsaker nevneverdig ødeleggelse. En hundekjører som benytter seg av skiløyper, må derfor holde seg innenfor friluftslovens hensynsrammer i § 2 og § 11. Kjøring med hundespenn vil ikke være tillatt dersom det ødelegger preparerte skiløyper. Ferdselsretten gjelder uavhengig av ferdselens formål. Ferdselsretten kan for eksempel brukes til nytteformål som atkomst til en hytte eller som en snarvei. I Rt. 2014 s.36 (Hovden) presiserte Høyesterett at friluftsloven § 2 gir ferdselsrett uavhengig av formålet med ferdselen, og at formålsbestemmelsen i § 1 ikke gir grunnlag for å avgrense mot kommersiell ferdsel (Reusch, 2016. s.108).

I utmark i fjellet er alle umotoriserte ferdselsformer i utgangspunktet tillatt overalt, forutsatt at ferdselen foregår innenfor rammene av den alminnelige hensynsregelen og ikke er begrenset i annet regelverk, jf. friluftsloven § 19. Fjellområder er hovedsakelig utmark, men kan inneholde innmarksområder, for eksempel rundt hytter. Det følger av sikker ulovfestet rett at grunneieren i utgangspunktet har rett til å forby motorisert ferdsel på sin eiendom.

Denne grunnsetningen er ikke nedfelt uttrykkelig i lov, men er forutsatt i en rekke lovbestemmelser, blant annet frilufsloven § 4 og motorferdselloven § 10 (Reusch, 2016. s.117-121).

3.5.3 §3 Ferdsel i innmark

Det eksisterer ikke noen alminnelig ferdselsrett i innmark. Frilufsloven åpner imidlertid opp for innmarksferdsel i noen begrensede tilfeller. Vinterferdselsrett i innmark er lovfestet i frilufsloven §3. Frilufskomiteen (1954) uttalte at det ble ansett som sikker rett at ferdsel i innmark kunne foregå om vinteren når jorden er dekket av snø og is, men ikke ellers. Med mindre det ligger begrensninger i forskrift eller hjemmel i lov, vil det være tillatt å gå på ski på en golfbane om vinteren, uten å måtte ta stilling til om golfbanen går innunder innmark eller utmark. Regler om ferdsel på sti og vei i innmark reguleres i frilufslovens § 3a. Disse bestemmelsene må ses i sammenheng når omfanget av retten til innmarksferdsel skal fastlegges. En utvidet rett til innmarksferdsel kan følge av andre rettsgrunnlag. Rett til ferdsel i innmark kan for eksempel følge av en avtale gjort med grunneieren. En annen mulighet kan være planbestemmelser. (Reusch, 2016. s. 126).

3.5.4 Ferdsel med motorvogn

Bestemmelsen i frilufslovens § 4 er av de bestemmelsene som ikke er blitt endret siden loven ble vedtatt i 1957. Motorisert ferdsel regnes ikke som en del av allemannsretten. Retten til motorisert ferdsel i utmark har både et offentligrettslig og et privatrettslig aspekt. Det offentligrettslige reguleres i stor grad av vegtrafikkloven og lov om motorferdsel i utmark, samt forskrift 15. mai 1988 nr. 356 for bruk av motorkjøretøyer i utmark og på islagte vassdrag. En kan også finne en rekke andre sentrale og lokale forskrifter til vegtrafikk – og motorferdselregelverket. Det som er felles for de offentligrettslige reglene, er at de også er bindende for grunneieren. I tillegg til å oppfylle de offentligrettslige reglene, må motorisert ferdsel på private veier i utmark og eventuell kjøring i terrenget eller på vann og vassdrag, som hovedregel også trenge en tillatelse fra grunneieren. Dette prinsippet utgjør en ulovfestet del av eierrådigheten, og dette kommer til uttrykk i motorferdselloven § 10. Oppkjøring av skiløyper enten med løypemaskin eller snøscooter trenger tillatelse fra grunneier selv om det er tillatt gjennom motorferdselsregelverket.

I motorferdsellovens forarbeider er det klart forutsatt at grunneiers reservasjonsrett som hovedregel skal være i behold uavhengig av offentligrettslige regler om rett til motorisert ferdsel. NOU 1974:37 s 71 sier blant annet at de lovfestede reguleringer ” ikke generelt skal gjøre noen innskrenkning i grunneiers adgang til å forby eller begrense fremmed motorferdsel på sin eiendom” (Reusch, 2016. s.151-161).

Den privatrettslige begrensningen for motorferdsel på private veier i utmark reguleres i friluftsløvsloven § 4. Grunneiers reservasjonsrett mot motorisert ferdsel i terrenget følger også av § 4. Når grunneieren kan nekte motorisert ferdsel på vei, kan grunneieren klart også forby kjøring utenfor veien.

Tidligere har det ikke vært adgang til fornøyleskjøring med snøscooter, med unntak av løyper i Nord-Troms og Finnmark. Gjennom lovendringen som trådte i kraft 19. juni 2015 har kommuner på nærmere vilkår fått hjemmel til å etablere snøscooterløyper for fornøyleskjøring, jf motorferdselloven § 4a og forskriften § 4a. Traseene for fornøylesløypene vedtas av kommunestyret eller av annet folkevalgt organ som kommunen bestemmer, jf forskriften § 4a. Kommunen skal vedta hvor løypa skal gå over hvordan den skal brukes. I vedtaket må det være et kart som viser løypetraseen. Løypene skal også vises i plankartet til kommuneplanens arealdel. Løypene kan ikke tas i bruk før kart og tilhørende bestemmelser er vedtatt og trådt i kraft. I likhet med motorisert ferdsel ved preparering av skiløyper, har grunneier i utgangspunkt rett til å nekte bruk av egen eiendom til snøscooterløyper (Fylkesmannen i Troms).

3.5.5 §11 Ferdselskultur og eierens bortvisningsrett

Friluftsløvslovens § 11 uttrykker den lovfestede grensen for rettighetene som finnes i friluftsløvsloven. Bestemmelsen i paragrafens første ledd blir gjerne omtalt som den alminnelige hensynsregelen. I områder der grunneier bruker eller har tilrettelagt for bestemte aktiviteter, følger det av bestemmelsen at de som ferdes, må ta hensyn til den eller de virksomhetene som er på stedet. Hensynsregelen i friluftsløvsloven § 11 gjelder parallelt med eventuelle andre særbestemmelser for ferdselen med hjemmel i annet regelverk.

Ser en på motorisert ferdsel i utmark, i den grad det er tillatt, eksempelvis i forbindelse med løypekjøring, omfattes dette av motorferdselloven § 8, som sier at "Motorferdsel i utmark og vassdrag skal foregå aktsomt og hensynsfullt for å unngå skade og ulempe for naturmiljø og mennesker".

Retten til fri ferdsel på andres eiendom gjelder kun under forutsetning av at den som utøver ferdselen opptrer hensynsfullt og varsomt for å ikke forårsake skade eller ulempe for eier, bruker eller andre, eller påfører miljøet skade (Reusch, 2016. s. 288)

3.5.6 §12 Erstatning for skade og ulempe

For skader noen gjør ved utøvelse av allemannsrett på andres eiendom, er det klart i frilufsloven § 12 at spørsmålene løses etter alminnelige erstatningsregler. Et eventuelt erstatningsansvar må bygge på det ulovfestede skyldansvaret som omfatter ansvar for uaktsom eller forsettlig skadeforvoldelse. Bestemmelsen i § 12 er en henvisningsregel og er ikke en selvstendig erstatningshjemmel (Reusch, 2016. s. 305).

Utgangspunktet for det erstatningsrettslige skyldansvaret er at den som har opptrådt uaktsomt eller uforsvarlig, kan bli pliktig til å erstatte økonomiske tap for den skadelidende. Den store forskjellen som skiller et objektivt ansvar fra skyldansvar, er at ved objektivt ansvar kan en også erstatningspliktig, uten å være skyld i skaden. De som blir erstatningspliktig ved brudd på frilufsloven er først og fremst de som skader andres eiendom uten å ha hjemmel til å ferdes, oppholde seg eller høste på området. Ferdsel, opphold eller høsting som samsvarer med lovens rettigheter, vil kun føre til erstatningsansvar dersom utøvelsen bryter med grensene for det lovlige, eksempelvis overtredelse av den alminnelige hensynsreglen i frilufsloven § 11 (Reusch, 2016. s. 306).

Det skiller mellom tre grader av skyld innenfor erstatningsretten og som alle omfattes av erstatningsansvaret etter § 12. Sempel uaktsomhet innebærer at man bevisst eller ubevisst har skapt en risiko for skade. Et eksempel kan være å ferdes over snødekket innmark utenfor den tillatte perioden uten å være klar over hva som vokser på marken under. Grov uaktsomhet innebærer at man opptrer svært avvikende fra forsvarlig handlemønster.

Den mest alvorlige graden av skyld, er forsett. Forsett innebærer at skaden er forårsaket med vilje. (Reusch, 2016. s.306-308)

Hva som vurderes som forsvarlig friluftsatferd, vil variere i ulike situasjoner og er avhengig av blant annet årstid og forhold på det aktuelle stedet. Det sentrale spørsmålet vil være om atferden til den som har forårsaket skaden avviker fra en forsvarlig handlemåte. I hvilken grad det er begått brudd på skrevne atferdsnormer i friluftsløven eller friluftsløvens forskrifter, vil være sentrale momenter i forsvarlighetsvurderingen (Reusch, 2016. s. 308-309)

3.5.7 §13 Ulovlig stengsler eller forbudsskilt

Friluftsløven § 13 regulerer forholdet mellom grunneiers adgang til å holde innretninger som hindrer utøvelse av allemannsrett, og bestemmelsen gir uttrykk for en interesseavveining som grunneiers rettigheter opp mot allmennhetens muligheter for utøvelse av allemannsretten. (Kommentarutgave). Gjerder, stengsler og forbudsskilt kan ofte være til hinder for ferdsel i utmark, og dermed begrense allmenhetens mulighet for å utøve allemannsrett. Problemstillingen rundt stengsler og forbudsskilt kan typisk være en interessekonflikt mellom grunneierinteresser, samfunnshensyn og friluftsløvsinteresser. Denne bestemmelsens kjernepunkt er at innretninger som er ferdselshindrende kan være tillatt, dersom de tjener eierens eller brukerens "berettigede interesser". I praksis vil det være et spørsmål om gjerdet, stengselet eller skiltet er oppført med hjemmel i lov eller i annet rettsgrunnlag. Det følger av friluftsløven § 19 at allemannsretten bare gjelder med de begrensningene som følger av annen lovgivning. Stengsler og forbudsskilt oppsatt med hjemmel i annet lovverk, er dermed ikke uten videre ulovlig etter friluftsløven § 13, selv om denne innretningen er til hinder for utøvelse av allemannsretten. (Reusch, 2016. s.316-326)

Da friluftsløven § 13 ble utformet, eksisterte det ingen landsdekkende plan – og bygningslov. Hensikten med denne bestemmelsen var å begrense grunneiers handlefrihet noe, slik at retten til å oppføre gjerder, stengsler og skilt ble begrenset til situasjoner der det forelå tilstrekkelige nyttehensyn. I dag blir grunneiers adgang til tiltak utendørs på egen eiendom hovedsakelig regulert av plan – og bygningsloven. Plan – og bygningsloven er en sektorovergripende lov.

Det innebærer at den i utgangspunktet gjelder alle typer virksomheter, også de som omfattes av særlovgivning. Hvilke inngrep som reguleres av plan – og bygningsloven, er hjemlet i § 1-6 (Reusch, 2016. s. 318).

Lovligheten av stengsler og skilt vil i dag som oftest avhenge av om tiltaket er godkjent med hjemmel i tillatelse etter plan - og bygningsloven eller annen særlovgivning. Friluftslovens § 13 anvendelsesområde vil i dag først og fremst være vurderingen av hindringer og gjerder som er så gamle at en ikke kjenner opphavet. Det gjelder også innretninger som er så små at de ikke omfattes av plan – og bygningslovens regler om søknadsplikt og tillatelse. Tiltak unntatt fra byggesaksbehandling, og som det ikke kreves søknad og tillatelse av fra kommunen, er regulert i plan – og bygningsloven § 20-5, med nærmere presiseringer i byggesaksforskriften (forskrift 26. mars 2010 nr. 488) § 4-1. De unntaksbestemmelsene i plan – og bygningsloven som er mest aktuelle er, § 20-5 første ledd bokstav e) om søknadsfrihet for mindre tiltak utendørs, sammen med presiseringene i byggesaksforskriften § 4-1 første ledd bokstav d. Grunnvilkårene for søknadsfriheten i disse unntakstilfellene er at tiltaket ikke strider med arealplan og at tiltaket er i samsvar med plan – og bygningsloven og lovens forskrifter. Andre tiltak utendørs og mindre utmarksgjerder som oppfyller unntaksbestemmelsene, trenger dermed ikke søknad og tillatelse fra kommunen og vil gå inn under virkeområdet for friluftsloven § 13. Gjerder og stengsler vil kunne være rettsstridige dersom de vanskeliggjør utøvelse av allemannsrett og heller ikke tjener grunneiernes interesser i området.

3.5.8 §14 Avgift for adgang til friluftsområde

Ferdselsrett etter friluftsloven er ikke til hinder for at eier eller bruker etter løyve fra kommunen kan kreve en rimelig avgift for adgangen til opparbeidet friluftsområde, men avgiften må ikke stå i misforhold til de tiltak gjort av eier eller bruker har gjort på område til fordel for de som utøver friluftsliv, jf. friluftsloven § 14. Denne bestemmelsen må ses i lys av at den ble utformet i en tid da det var lite annen lovregulering av arealbruk i utmark (Reusch, 2016. s. 338-339).

Friluftslovens hovedregel om retten til fri ferdsel i utmark innebærer at det verken skal være fysiske eller økonomiske hindringer som er til hinder for utøvelse av allemannsretten.

Dette blir gjerne omtalt som gratisprinsippet. Friluftsløven § 14 gir ikke noe uttrykk for et generelt forbud mot betalingsordninger i utmarksområder. I bestemmelsen blir det presisert at eier eller bruker bare innenfor bestemte rammer kan kreve en rimelig avgift for adgangen til et opparbeidet friluftsområde. Lovteksten nevner badestrand, teltplass og annet opparbeidet friluftsområde. Ot. Prp nr 27 (1995-1996) s. 8 sier: "Eksemplene nevnt i lovteksten antyder at bestemmelsen tar sikte på avgrensede områder for opphold og aktivitet av en viss varighet. Bestemmelsen gjelder også parkeringsplasser som er opparbeidet i tilknytning til friluftsområder, men gir ikke hjemmel for å legge avgift på ferdsel på skiløyper, stier o.l.". Bestemmelsen åpner ikke for avgift for større løype – eller stistrekninger. En avgrenset løypestrekning med kunstsne eller "tidlignsne" vil kunne falle innenfor bestemmelsens avgrensning (Reusch, 2016. s. 338-340).

Vilkåret om at kommunen først må gi løyve før det kan kreves avgift for adgang til et friluftsområde, ble innført ved lovendring i 1996. Formålet med endringen i 1996 var for å sikre kommunen større mulighet til å styre avgiftsinnkrevingen slik at allmennhetens friluftstinteresser og hensynet til allmenn ferdsel ble tilstrekkelig ivaretatt. (Reusch, 2016. s.341). Kommunens tillatelse er et enkeltvedtak, jf. friluftsløven § 24 andre ledd. For enkeltvedtak gjelder forvaltningslovens regler, blant annet krav til begrunnelse, underretning og orientering om klageadgang. Vedtaket kan påklages til fylkesmannen. Der kommunen gir adgang til å kreve avgift, må ikke avgiften stå i misforhold til de tiltak eier eller bruker har gjort på området. Det som ligger i dette, er at avgiften skal kunne gi et bidrag til tilretteleggingen gjort på stedet.

3.5.9 §35 Tiltak og inngrepsløyve for å lette ferdsel i utmark

Friluftsløven § 35 hjemler retten til å tilrettelegge for friluftsliv uten grunneiers samtykke. Et inngrepsløyve etter friluftsløven § 35 er ikke fritatt søknadsplikt etter plan – og bygningsloven. Denne bestemmelsen kan kun benyttes på mindre tilretteleggingstiltak og kun på områder som etter friluftsløven er definert som utmark, jf. § 1 a. Friluftsløven § 35 er hjemmel for forhåndstiltredelse, som innebærer at tiltak med tillatelse etter § 35 kan gjennomføres før skjønn er avholdt for utmåling av en eventuell erstatning til grunneier. Denne bestemmelsen suppleres av oreigningsloven § 25 femte og sjette ledd (Reusch, 2016. s. 459).

Friluftsløven § 35 omfatter to typer skjønn. Den ene typen skjønn er en vurdering av om bestemmelsen skal benyttes, hvor traseen skal gå, samt hvordan skiltene eller merkingen av løypene skal utformes, er et rent forvaltningsmessig skjønn. Dette kan ikke overprøves av domstolene. Har kommunen valgt å benytte seg av bestemmelsen for å merke en løype eller sti i utmark, kan ikke domstolene overprøve trasévalget og pålegge kommunen å velge en alternativ trasé (Reusch, 2016. s.460).

Den andre typen skjønn knytter seg til vurderingen om det aktuelle området kan defineres som utmark, noe som er en forutsetning for å kunne benytte seg av § 35. Vurderingen av om et område skal defineres som innmark eller utmark, er et rettsanvendelsesskjønn som domstolene kan prøve fullt ut, noe som også fremgår av rettspraksis. (Reusch, 2016. s.460) Det er bare tilrettelegging av begrenset omfang som er dekket av bestemmelsen i friluftsløven § 35. Etter ordlyden kan tiltak som å merke opp ruter og turstier i utmark, bygge klopper eller bruer og sette i verk andre tiltak for å gjøre ferdselen langs ruter og stier lettere.

Under forarbeidene av friluftsløven i 2011 var følgende uttalelse i tilknytning til § 35, Prop. 88 L (2010-2011) s. 32: "Bestemmelsen gir også mulighet til å tillate maskinpreparering av skiløyper, også selv om grunneier har nektet motorferdsel. Tillatelse for maskinpreparering av skiløyper kan ikke gis generelt, men for bestemte steder." Det ble ikke gjort endringer i dette lovvedtaket vedrørende maskinpreparering. Friluftsløven ble vedtatt i 1957 og da var maskinpreparering av skiløyper en lite aktuell problemstilling, selv om det var så vidt var tatt i bruk på 1940- tallet. Etter at lov om motorferdsel i utmark ble vedtatt i 1977, blir i utgangspunktet all motorisert ferdsel i utmark av denne loven med dens tilhørende forskrifter. Som en del av grunneierrådigheten, kan en grunneier nekte motorisert ferdsel på utmarkseiendommen sin (Reusch, 2016. s.467-468).

Markaløven ble vedtatt i 2009 og har følgende formulering i § 9 fjerde ledd, som omhandler løypepreparering: "Fylkesmannen i Oslo og Akershus kan gi offentlige myndigheter og organisasjoner med allment friluftsliv som formål rett til å anlegge, rydde, merke og preparere stier og løyper i Marka".

Da denne bestemmelsen ble utformet, ble friluftsløven § 35 brukt som en mal.

Bestemmelsen i markaløven har riktignok fått en større rekkevidde. Løven har sitt virkeområde i Oslo og nærliggende kommuner.

3.6 Allemannsretten

Allemannsretten brukes ofte som en samlebetegnelse for rettigheter alle har til å benytte naturen fritt. Rettighetene kan som hovedregel utøves av alle, uavhengig av hvem grunneier er, uten å trenge tillatelse eller å betale vederlag til grunneier. Allemannsretten består av tre elementer. Det er ferdselsretten, oppholdsretten og høstingsretten. Allemannsretten er ikke definert i lov, men begrepet blir brukt hyppig i ulike juridiske dokumenter, som i tillegg til lover kan være forskrifter, lovforarbeider, dommer og juridiske bøker og artikler (Reusch, 2012. s. 13).

3.6.1 Ferdslsretten

Ferdselsretten er den grunnleggende allemannsretten. I norsk rett bygger allmennhetens frie ferdselsrett på et prinsipp om at en ikke er bundet til bestemte traseer, men også at en kan ferdes fritt utenfor løyper og stier. Hovedregelen er at det er fri ferdsel i de områdene som etter friluftsløven er definert som utmark. Utmarksområder som er tilgjengelig for allmenn ferdsel er negativt definert i friluftsløven. Alle arealer som ikke faller inn under lovens definisjon av innmark, er i utgangspunktet tilgjengelig for fri ferdsel. Når et område på lovlig vis omdannes fra utmark til innmark, gjennom for eksempel bolig- eller hyttebygging, faller ferdselsretten automatisk bort. Resultatet av dette kan være at forbindelsen mellom to utmarksområder, eller at adkomsten til et utmarksområde blir brutt. Stier og ferdselsårer har ikke et særskilt vern i friluftsløven, og allmennhetens behov for fremkommelighet og sammenhengende ferdselsårer har ingen fremtredende plass i lovgivningen (Reusch, 2012. s. 107-109).

3.6.2 Gratisprinsippet

Friluftsløvens utgangspunkt er at det ikke skal være fysiske eller økonomiske stengsler som hindrer utøvelse av allemannsretten. Gratisprinsippet kommer ikke direkte til uttrykk i lovteksten, men følger av § 14 som åpner for adgang til å kreve betaling bare i begrensede tilfeller (Reusch, 2012. s. 289).

3.6.2 Allemannsrettens grenser

En generell avgrensning av allemannsretten kommer til uttrykk i hensynsregelen i friluftsløven § 11 første ledd. "En hver som ferdes eller oppholder seg på annen manns grunn eller på sjøen utenfor, skal opptre hensynsfullt og varsomt for å ikke volde skade eller ulempe for eier, bruker eller andre, eller påføre miljøet skade". Friluftsløven § 19 inneholder også en grense for allemannsretten: "Ferdelsesretten etter denne lov gjelder med de atterhald som følger av annen lov eller føresegner gitt i medhold av lov." Begrensninger av allemannsretten er et sammensatt område. De ulike hensynene er ikke alltid like lett å holde fra hverandre. Det er noen begrensninger som følger av hensynet til grunneieren, andre hensyn til naturen, og noen ganger kan hensynene være kombinerte. Noen begrensninger er kun for allmennheten, men noen andre også omfatter grunneieren. Reglene om begrensninger av allemannsretten fremgår i stor grad i andre lover enn i friluftsløven. Begrensninger av den alminnelige ferdselsretten kan for eksempel være naturvernlovgivningen, lokale forskrifter, eller generell ferdselsregulering (Reusch, 2012. s. 212).

3.6.3 Allemannsrettens aktsomhetsnorm

Hvilke krav som stilles til at allemannsretten utøves på en hensynsfull og ansvarlig måte er et sentralt spørsmål. Allmennhetens forpliktelser overfor grunneier og andre utøvere av friluftsliv løses etter andre retningslinjer enn hensynet til naturen. Spørsmålet i alle tilfellene er hvordan grensen for lovlig utøvelse av allemannsretten trekkes. Disse reglene er i stor grad skjønsmessig utformet.

Allmennhetens hensynsplikt overfor naturen reguleres av Naturmangfoldloven.

Aktsomhetsplikten i § 6 sier at "Enhver skal opptre aktsomt og gjøre det som er rimelig for å unngå skade på naturmangfoldet..." Aktsomhetsnormen innebærer en plikt der en skal innenfor rimelige grenser aktivt hindre skade som følge av virksomhet som belaster naturmangfoldet. (Naturmangfoldloven, Inge Lorange Backer). Denne bestemmelsen er ingen hjemmel for at grunneiere blir pålagt å utføre bestemte tiltak for å forhindre at ferdselsårer gror igjen. (Reusch, 2012. s. 213). I friluftsløven følger hovedregelen om aktsomhetsplikt av § 11.

Friluftsløven § 2 som fastsetter at ferdsel skal skje hensynsfullt og med tilbørlig varsomhet, må tolkes i samsvar med § 11, slik at den retter seg mot både naturmiljøet, grunneiere og andre mennesker. Andre bestemmelser i friluftsløven som gir uttrykk for en generell aktsomhetsplikt er § 3, § 3 a, § 7, §8 og § 9 som retter seg mot grunneierens interesser. Bestemmelsen i friluftsløven § 13 gjelder grunneierens eller brukerens aktsomhetsplikt overfor allmennheten. (Reusch, 2012. s. 213-214).

3.6.4 Organiserte aktiviteter og kommersiell bruk av allemannsretten

Organisert utnyttelse av allemannsretten kan være alt fra en utflukt med en skoleklasse, mosjonsarrangementer og idrettskonkurranser. Det kan også være en guidet villmarksopplevelse mot betaling. Friluftsløven regulerer organiserte aktiviteter i en begrenset grad. Friluftsløven § 10 fastsetter at det kreves grunneiers samtykke ved arrangering av "friluftsmøte" og idrettskonkurranser. Vilkaaret for grunneiersamtykke gjelder for arrangementer som "kan medføre nevneverdig skade eller ulempe". Områder som krever grunneiersamtykke, er områder som sperres av eller hvor "samling, start eller innkomst finner sted eller hvor sammenstimling av folk for øvrig må påreknes" som omfattes av bestemmelsen. Et mosjonsløp der deltakerne bare passerer over eiendommen uten at den påføres nevneverdig skade, trenger ikke grunneiers tillatelse (Reusch, 2012. s. 226).

Dersom det inngår motorisert ferdsel i arrangementet, for eksempel preparering av skiløyper til et skirenn, gjelder motorferdsellovens regler. Hvis arrangementet krever tilrettelegging av en mer omfattende karakter må arrangøren uansett ha grunneiers tillatelse, eller inngrepsløyve etter friluftsløven § 35 eller markaloven § 9. Lokale forskrifter og reguleringer kan inneholde særbestemmelser for organiserte aktiviteter, både av hensyn til naturen og grunneiere. Reguleringsadgangen er imidlertid ofte begrenset av overordnede hensyn (Reusch, 2012. s. 227).

Kommersiell utnyttelse av allemannsretten er en variant av organisert næringsvirksomhet eller mål om økonomisk gevinst inngår som et element (Allemannsretten). Allemannsretten i Norge er i utgangspunktet formålsnøytral. Formålsnøytraliteten er grunnlaget for at allemannsretten også kan benyttes i kommersiell hensikt.

En turistdestinasjon, med turisthoteller baserer ofte sin virksomhet på at gjestene kan benytte andre grunneieres turterreng, og andre aktører som tilbyr for eksempel teknikkurs for langrenn, kan tjene penger på virksomheten uten at grunneieren får en del av inntektene. Grunneiere har i mindre grad adgang til å gjøre forretning ut av andres bruk av sin egen eiendom. Muligheten til å kreve inngangspenger til friluftsområder er veldig begrenset, jf. frilufsloven § 14. En grunneier kan likevel ta betalt for bruk som går ut over allemannsrettens rammer, for eksempel rett til å bruke innmark.

3.6.5 Allemannsrett i andre land

Det er en utbredt oppfatning av at allemannsretten er et særnorsk fenomen. Dette stemmer ikke. Menneskers adgang til bruk av privat eiendom til rekreasjonsformål er lovregulert i mange land. Studier gjort av utenlandske rettskilder viser at problemstillinger knyttet til allmennhetens rettigheter ofte er felles med mange land, men løsningene kan ofte variere.

Den svenske allemansrätten er nært beslektet med den norske allemannsretten.

Kjerneinnholdet i allemansrätten består av ferdsels-, oppholds- og høstingsretter som kan benyttes til friluftsliv eller hverdagslige nytteaktiviteter. I 1994 fikk den svenske grunnloven, Regeringsformen en tilføyelse som anerkjenner allemannsrettens eksistens. I bestemmelsen står det imidlertid ikke noe om allemannsrettens innhold eller avgrensning. Når lovgivningen i mindre grad avklarer allemannsrettens innhold og omfang, spiller rettspraksis en sentral rolle. Et eksempel på rettspraksis fra Högsta domstolen er det såkalte Forsrenningsmålet fra 1996. Saken omhandlet spørsmålet om grunneieren av en elvestrekning måtte akseptere en kommersiell virksomhet med utstyrsutleie og instruksjon i elvepadling og lignende. Dommen ga en prinsipiell avklaring av allemannsretten eksistens i svensk rett, og trakk viktige grenser for allemannsrettens forhold til eiendomsretten. Resultatet i saken ble at arrangøren ikke fikk fortsette med organisert elvepadling på stedet (Reusch, 2012. s. 60-63).

Høsten 2009 kom det opp en sak i Mora som fikk oppmerksomhet her i Norge. Mora kommune innførte før skisesongen 2008/2009 avgift for bruk av kommunens preparerte skiløyper. Motstanderne av denne avgiften innvendte at dette var en ulovlig innskrenkning av allemannsretten ved at store utmarksområder ble underlagt en betalingsordning. I en dom fra Förvaltningsrätten i Falun i april 2010 ble løypeavgiften godkjent.

Det ble henvist til at løypenettet måtte betraktes som et idrettsanlegg av en type der kommunen har anledning til å kunne ta betalt av brukerne. I følge den svenske kommunallagen er kommunen bundet av et selvkostprinsipp som gjør at avgifter ikke kan overstige kommunens utgifter. Det ble påpekt av forvaltningsretten at området ikke var avstengt, men det var ikke lov til å bruke skisporene uten å betale avgift (Reusch, 2012 s.60-64).

I dansk rett er det formelle utgangspunktet at det er forbudt å ferdes i naturen uten en særskilt tillatelse. Fra dette utgangspunktet er det gjort modifikasjoner gjennom lov. Offentlighetens adgang til ferdsel og opphold i naturen blir regulert i et eget kapittel i naturbeskyttelsesloven fra 1992, og videre i en forskrift om offentlighetens adgang til naturen. I Danmark har offentlighetens adgang til naturen i en viss utstrekning vært lovfestet i Naturvernloven fra 1917. Naturbeskyttelsesloven fra 1992 hadde som formål å utvide offentlighetens adgang til naturen. Det ble åpnet for adgang til sykling på stier og veier i privateid skog. Videre ble det etablert en hovedregel om allmennhetens rett til å gå og sykle på veier og stier i det åpne land. Det ble også opprettet en hjemmel som ga mulighet til å fastsette regler om kompensasjon for hærverk- og brannskader forårsaket av allmennheten (Reusch, 2012 s.64-65).

Naturbeskyttelsesloven tar utgangspunkt i ulike landskapskategorier og regler tilhørende disse. Kategoriene er kategorisert etter strender, skog, udyrkede arealer, klittfredede arealer (beskyttet for å hindre sandflukt) og veier og stier i det åpne landskap. I tillegg finnes det noe særregulering om arealene er privat eller offentlig eid. I privateide skoger er hovedregelen at allmennheten har rett til fri ferdsel på stier og veier. Ferdselsretten gjelder på dagtid og ikke nærmere enn 150 meter fra bebyggelse. I skog eid av det offentlige er allmennhetens ferdsel tillatt også utenfor veier og stier. På udyrkede arealer er hovedregelen at det er fri ferdsel til fots. Dette innebærer også skigåing, skøyter og aking. De generelle utgangspunktene er imidlertid ofte presisert eller begrenset i lokal regulering. På veier og stier i det åpne land kan grunneiere etter nærmere bestemmelser forby ferdsel til fots eller med sykkel, dersom ferdselen er til sjenanse for den ervervsmessige utnyttelsen av eiendommen, jf naturbeskyttelsesloven § 26. De fleste private og alle offentlige skoger i Danmark er såkalt fredskov.

Fredskovplikten innebærer en plikt til å holde skogen i hevd, både ved hogst og nyplanting. Fredskov bygger på en forutsetning om aktivt skogbruk, og er et ledd i den danske stats planer for å videreutvikle og ivareta skogområdene (Reusch, 2012 s.65-69).

Jokamiehenoikeudet er den finske allemannsretten og bygger på lang tradisjon og sedvanerett. Kjerneinnholdet i den finske allemannsretten er det samme som i Norge og Sverige, og innebærer rett til ferdsel, opphold og høsting i naturen, uavhengig av grunneierforhold. Den sedvanerettslige finske allemannsretten kommer til syne i flere lover. Ferdelsretten forutsettes i straffeloven, som fastsetter bøtesats for ulovlig ferdsel. Bestemmelsen gir ingen klar angivelse om hva slags ferdsel som er ulovlig. Utover ferdselsforbudet på gårdsplass er det viktigste kriteriet for lovlig ferdsel at ferdselen ikke skal skade marken. Ferdelsretten er også forutsatt i naturvernloven fra 1996. Naturvernloven § 36 omhandler forbudsskilt og adgangen til å sette de opp (Reusch, 2012 s.70).

Motorisert ferdsel regnes ikke som en del av allemannsretten i Finland, men reglene er mindre restriktive enn de er i Norge. Motorisert ferdsel i terrenget reguleres i egen lov om terrengetrafikk. Hovedregelen er at motorisert ferdsel, herunder snøscooterkjøring, firhjulring og lignende, krever grunneiers samtykke (Reusch, 2012 s.70).

Islands almannaréttur har en lang historie og er lovfestet i et eget kapittel i naturvernloven fra 1999. Ordet almannaréttur er ikke definert i loven, men omfatter i praksis de samme aktivitetene som den norske allemannsretten. Lovgivningen består i hovedtrekk av rettigheter for ferdsel til fots, med sykkel og med hest, samt rett til opphold og telting, høsting og regler om høsting til sjøs og langs land. Loven har også bestemmelser som omhandler gjerder, organiserte aktiviteter og høsting til kommersielle formål. Det er mange likhetstrekk mellom den islandske og den norske allemannsretten. Den islandske almannaréttur fremstår likevel som mer moderne og innrettet mot å håndtere dagsaktuelle problemstillinger ved blant annet kommersiell og organisert utnyttelse av allemannsretten (Reusch, 2012 s. 73-76).

Den tyske lovgivningen er nokså omfattende om befolkningens adgang til naturen. Lovreguleringen omfatter både offentlig og privateid grunn.

Rettighetene som sikrer muligheten for utøvelse av utendørsaktiviteter og rekreasjon balanserer mellom to grunnprinsipper. Grunnprinsippene er prinsippet om alminnelig handlefrihet og det andre grunnprinsippet omhandler eiendom. Eiendomsretten i Tyskland er konstitusjonelt vernet, tilsvarende bestemmelsen i Grunnlovens § 105. Inngrep i eiendomsretten kan bare gjøres for samfunnsmessige formål, med hjemmel i lov og mot en rimelig erstatning. I 1994 avsa forvaltningsretten i Arnberg en dom om at avgift på skiløyper var i strid med retten til fri ferdsel i det åpne landskapet. Rettens vurdering innebar at kravet om kjøp av løypepass i realiteten er en utestenging fra retten i ferdsel i tråd med loven. Betalingsordningen ble definert som et ulovlig hinder, selv om ferdselen ikke ble fysisk hindret. Denne rettspraksisen har ikke fått helt fotfeste i praksis, da det flere steder i Tyskland er betalingsordninger for bruk av skiløyper (Reusch, 2012. s.87-91).

4. Områdene

Destinasjonene undersøkt i denne oppgaven befinner seg spredt på Østlandet, i fylkene Oslo, Akershus, Buskerud, Hedmark og Oppland. Illustrasjonen nedenfor viser hvor områdene ligger geografisk og i forhold til hverandre. Områdene er i stor grad turistestinasjoner med bebyggelse som består av fritidshus, med unntak av Skiforeningen som preparerer løyper i mer bynære områder.



Figur 1: Oversikt over destinasjonene undersøkt i denne oppgaven

4.1 Geilo – Hol Kommune

Geilo er et tettsted i Hol kommune i Buskerud. Tettstedet ligger øverst i Hallingdal, langs Bergensbanen omtrent halvveis mellom Oslo og Bergen. Det er ca 2500 innbyggere i tettstedet. Geilo er et godt besøkt turiststed, med flere hoteller og stor hyttebebyggelse.

Eiendomsforholdene er kompliserte, med mange smale teiger og eiendommer som går fra dalbunnen og opp langs dalsidene. Først oppe på snaufjellet ligger de store eiendommene og sameiene. Det er en variasjon av grunneiere som blir berørt av skiløypene på Geilo. De smale "remmene" som går oppover dalsiden er hovedsakelig eid av lokale grunneiere. Oppe på fjellet er det flere større hytteeiendommer, der det går skiløyper over. Der er det flere utenbygdsboende som er grunneiere. På de store sameiene på fjellet, går det flere mil med skiløyper sammenhengende på en eiendom. Disse er gjerne eid av lokale i ulik form, som veistyrer, sameier osv.

Det er formelle avtaler med alle grunneiere som har eiendom berørt av skiløyper, med noen få unntak. På Geilo er det Hol kommune som utarbeider og har ansvar for avtalene. De henter ut eierinformasjon på alle eiendommer berørt av skiløyper, og sender ut et standardavtaleforslag til grunneier. Tilsammen har utmarksrådgiver i Hol kommune, Torkild Dokk rundt 260 grunneieravtaler om skiløyper på Geilo. (Pers. Med Torkild Dokk). I grunneieravtalene som blir sendt ut til grunneierne, gis de et standardtilbud, med en fast kompensasjon per meter. Kompensasjonen varierer litt mellom ulike tråkkeformer (løypemaskin, scooter) og type areal. Det blir betalt ut kompensasjon til alle, med unntak av der skiløypa er regulert i reguleringsplanen. Da regner de med at det er avklart og godkjent gjennom dette. Dokk forteller at mer eller mindre alle får tilbud om kompensasjon. Det er fastsatt en grunnsatt på 3 kr per meter, så får man en viss prosent av denne grunnsatsen avhengig av en klassifisering på hvor ofte løypa blir preparert og om det blir preparert med scooter eller tråkkemaskin. Det er noen som velger å takke nei til kompensasjonen, for eksempel på ideelt eller prinsipielt grunnlag. Noen ønsker at disse midlene skal gå til andre formål.

Grunneiernes holdninger til skiløyper varierer ganske mye. Det er mange som er positive, og det er mange som driver med eiendomsutvikling og har hyttefelt. For disse gir det en vesentlig verdiøkning og verdiskapning å ha gode skiløyper i nærheten. Det er noen få grunneiere som er veldig negative. En årsak til en negativ holdning kan for eksempel være at de føler at en skiløype går for nært hus eller hytte, og de kan føle at skiløypene forstyrrer eller griper inn i privatlivet. Det har også vært eksempler der grunneiere har andre næringsinteresser og utbyggingsplaner i samme område som løypetraseen går gjennom. Av rundt 260 grunneieravtaler, så er det en 4-5 grunneiere som er vanskelige og har utviklet seg til å bli en konflikt, forteller Torkild Dokk. Grunneierne som det har blitt konflikter med har gjerne flere saker på gang med kommunen, slik at det blir fort gjort å bruke skiløyper som en brekkstang på å prøve å få gjennom konflikter eller uenigheter de har med kommunen. Et eksempel på dette som Dokk drar frem, er reguleringsplaner, hytteutbygging eller eldre uenigheter der de ønsker å presse kommunen til å "vike" ved å holde igjen grunneieravtalen. Dette kan være et litt spesielt tilfelle for Geilo, da det er kommunen som står for grunneieravtalene. Det er mange som føler at det blir en klar kobling mellom skiløyper og andre saker, og grunneiere kan føle at dette er et "område" de har noe på kommunen. Kommunen har en standardkontrakt som gjør at alle får det samme kontraktstilbudet. Er det en grunneier som ikke går med på det, er det vanskelig for kommunen å gå inn å forhandle noe ut over standarden som er fastsatt. Da hadde det blitt skjevt og kan føles urettferdig for de andre grunneierne som har godtatt avtalen på de vilkårene de ble tilbudt. Det har riktig nok vært et par tilfeller, men det er svært sjeldent. Blir det ingen enighet mellom Hol kommune og grunneier, ser kommunen om de kan få til et annet alternativ. Hvis det kun gjelder noen hyttetomter, der det er mulig å legge om løypetraseene, så prøver de på det. Gjelder det en lang teig eller noe de ikke kommer forbi, har de på enkelte plasser stoppet å preparere løypa.

Hol kommune er veldig involvert i løypenettet i hele kommunen. Kommunen gir tilskudd til drift og inngår alle grunneieravtaler på Geilo. Hol kommune er med på prosjekter, gir tilskudd til fond og hjelper til med fysiske tilretteleggingstiltak og lignende. Frem til våren 2018 har kommunen også driftet Geilo løypeområde. For Geilo har kommunen inngått avtaler med entreprenører, gjort innkjøp av utstyr, utført fysiske tilretteleggingstiltak og vært ansvarlig for løypekjøring og stiuutvikling innenfor Geiloområdet.

Finansieringen av skiløypene er sammensatt. Hol kommune har jobbet med ulike modeller og muligheter for andre til å være med på finansieringen. Det er ikke funnet en metode som dekker alt. Blant annet blir det gitt en god del i tilskudd fra kommunen til sti og løypeområdene. Dette er kommunale tilskudd som kommer fra skatteinntekter. Det er også en del frivillige avtaler med lokale bedrifter, som er med og gir årlige tilskudd til sine lokale områder. En del hytteforeninger og fastboende gir frivillige bidrag. De bidrar til sitt lokale område eller løypeområder der de har hytte. I Hol kommune er det ni løypeområder. Det er varierende hvor mye de ulike områdene får inn av frivillige bidrag. Noen får inn betydelige summer, mens andre nesten ikke får noen ting. I Hol kommune har de utbyggeravtaler. Avtalen innebærer at alle som bygger ut og utvikler eiendom i kommunen, må skrive under på en avtale der de bidrar med 1 % av eiendommens omsetningsverdi. Midlene som kommer inn, blir satt på et fond for utvikling av stier og løyper i området. Når kommunen skal utbedre en turvei, bygge en bro eller en klopp, er det avsatt midler på fond fra utbyggere de kan bruke til denne typen tiltak.

Kommunen har tatt kontakt og kommet med tilbud til de aller fleste aksjeselskapene i området, der de fikk et tilbud om å bidra til skiløyper ut fra årlig omsetning. De kan bidra i ulike kategorier med en årlig sum over en treårsperiode. Dette er gjort de siste tre-fire årene, der næringslivet har bidratt ut fra hvor stort selskapet er. Ordningen har fungert greit frem til nå. I Hol kommune er det blitt innført eiendomsskatt, som har gjort at en del av næringslivet har signalisert at de ikke vil være med på denne typen avtaler lenger.

Hol kommune har brukt omlag 6,7 millioner på skiløyper og turløyper i 2017. For Hol kommunes del, er dette et stort beløp, men samtidig ser de på det som en investering for å gi næringslivet og fastboende gode betingelser og å lage et godt bomiljø (Pers.med. Torkild Dokk). Det blir brukt mye penger på drift, og Hol kommune har et stort etterslep på vedlikehold og grunnarbeider i traseene. Dokk forteller at de gjerne skulle hatt litt mer penger, så de kunne investert i for eksempel nye skibruer, kulverter og andre tiltak for å bedre skiløypene. Driften i dag går rundt økonomisk i de områdene som har justert seg til hva de får inn av inntekter. Noen områder går i underskudd. Grunnen til dette er ofte at de har lagt seg på en høy standard, uten at de klarer å få inn de bidragene som er nødvendige.

Skal tilbudet utvikles videre, og ikke bare driftes på den måten som gjøres i dag, trengs det mer driftsmidler. Det gjelder spesielt hvis det skal investeres i større infrastrukturiltak, som broer og underganger, noe som fort kan bli noen millioner.

4.2 Hemsedal – Hemsedal Utmarksservice

Hemsedal er et dalføre, og kommunen ligger lengst nord i Hallingdal i Buskerud fylke. Kommunen har i underkant av 2 500 innbyggere og har et areal på 754 kvadratkilometer. Hemsedal er et populært reisemål og har ca. 6 000 kommersielle senger (Hemsedal). I tillegg finnes det omlag 2 160 hytter i kommunen (SSB 2018).

Eiendomsforholdene er varierte. Eiendommer som er berørt av skiløyper, varierer fra smale teiger, med 50-100 meters bredde til store sameier på flere tusen mål. Av grunneiere som blir berørt av skiløyper er det stort sett grunneiere som driver med landbruk eller har hatt landbruk. Nesten alle er hjemmehørende i Hemsedal, det kan være noen få tilfeller av utenbygdsboende. I Hemsedal kommune er det Hemsedal Utmarksservice (HUS/Nemda for Utmarksbruk) som er ansvarlige for løypekjøring. På 1990- tallet ble det skrevet kontrakter mellom den enkelte grunneier og Hemsedal kommune angående preparering av skiløyper. Avtalen som ble brukt den gang, var etter etter mal av en standardavtale utarbeidet av Norges skogeierforbund. Ole Nils Aalrust, Leder i Hemsedal Utmarkslag er usikker på om alle berørte grunneiere har skrevet under på kontrakt. De grunneierne som eventuelt ikke har skrevet under lar Hemsedal Utmarksservice kjøre opp skiløyper på sin eiendom. Nå er det daglig leder av Hemsedal Utmarksservice som holder kontakten med grunneiere og har en dialog hvis det er behov for dette. Kontakten skjer typisk i tilfeller der det skal utbedres noe eller om det er snakk om hogst av trær i løypetraseen. Grunneiernes holdninger til skiløyper i området, er positiv. Leder i Hemsedal Utmarkslag forteller at han ikke har hatt noen problemer med grunneiere frem til nå. Videre forteller han at det er et vinn-vinn samarbeid. Grunneierne ser at Hemsedal er en turistkommune og at det er viktig å kunne tilby både turister og fastboende et godt løypetilbud. De aller fleste grunneierne ser nytten i gode skiløyper, siden mange selger hyttetomter og har utleiehytter. Grunneiere som blir berørt av skiløyper i Hemsedal kommune, får ikke utbetalt arealleie.

Skiløypene i Hemsedal blir finansiert gjennom tilskudd fra Hemsedal kommune, Hemsedal turisttrafikklag, Skistar som driver alpinanlegget, Hemsedal elveigarlag, Sparebankstiftelsen – Hallingdal, Holdeskarsvegen og frivillige bidrag fra hytteeiere og kommunens innbyggere. Det kommer også en betydelig sum fra parkeringavgifter. Det koster 50 kr å parkere ved Gravset som er et av løypenettets hovedutgangspunkt. Det er også mulig å kjøpe et sesongkort på parkering for 650 kr. Hemsedal Utmarksservice har et budsjett på omlag 3,5 millioner i året (Hemsedal Utmarksservice). Ved spørsmål om de får inn tilstrekkelig med midler, forteller leder av Hemsedal Utmarksservice at de gjør det, men at alt er relativt. De har løypenettet, der det handler om å få kjørt opp løypene. Når løypene er kjørt opp, kan de gå over regnskapet, og går det i pluss kan overskuddet brukes til sommervedlikehold. Det er ønskelig med større bruk av midlene sommerstid til tiltak til bedring av løypene, likevel har de nok midler til selve løypekjøringen.

4.3 Norefjell – Norefjell Turforening

Norefjell omfatter deler av kommunene Flå, Sigdal og Krødsherad og ligger i Buskerud fylke. Norefjell er Oslos nærmeste fjellområde og ligger en 90 minutters biltur unna. Under OL i 1952 ble alpinøvelsene gjennomført i skisenteret på Norefjell. Norefjell er et populært reisemål, med mange hytter og leiligheter. Krødsherad kommune har hatt et fokus på å bygge leiligheter og hoteller i nærheten av alpinanlegget.

Det er smale teiger som strekker seg opp fra Krøderen i Krødsherad og oppover fjellet. Langs vannet er beiter og jorder og fjellbeiter og setre oppe på fjellet. De aller fleste grunneierne bor i området. Mange lever av å utvikle eiendommene sine, enten ved at de har hytter på åremål eller ved salg av hytteeiendommer og hyttefelt. Grunneierne på Norefjell er generelt veldig opptatte av å utvikle Norefjell som en turistdestinasjon, så mange er positive til skiløyper. Henning Haaland i Norefjell Turforening har oppfattet at noen grunneiere er litt negative, og vet om et sted der skiløypa går i en bue rundt en eiendom. Han forteller at det historisk sett helt sikkert har vært noen konflikter, men kommer ikke på noen pågående konflikter. Det kan i noen tilfeller være litt misnøye med at noen grunneiere forsyner seg av litt mye, og at de sliter litt med å dele verdiskapning med andre aktører. Det er små forhold på Norefjell og de aller fleste kjenner hverandre.

Noen er gode venner, andre ikke så gode, de sitter i samme råd og styrer, som kommunestyre og kommuneadministrasjon. Videre forteller Haaland at alle er vel inhbile på en eller annen måte.

Haaland ser på preparering av skiløyper som todelt. Den ene delen er investering i infrastruktur og den andre er å kjøre løypemaskinen. I Krødsherad kommune har de etablert Infrastrukturfond Norefjell. Alle hytter eller leiligheter som er regulert inn etter 2006, er pliktige medlemmer der. De må betale inn ca. 1 000 kr i året til drift av skiløyper. Grunneiere som utvikler eiendommer, må betale inn 50 000 kr per mål som går til for eksempel broer eller grunnarbeider. Grunneiere får ikke begynne utbygging før de har forpliktet seg til å delta i samarbeidet (Pers. med. Henning Haaland).

Krødsherad kommune er involvert i form av finansiering, samt at skogbrukssjefen sitter som leder/sekretær for infrastrukturfondet. Kommunen er også avtalepart med grunneiere og betaler ut arealleie som kompensasjon til grunneiere berørt av skiløyper på egen grunn. I den grad en må be om kommunal godkjenning, reguleringsplan, byggesak og lignende, går det fort.

På Norefjell kjører Norefjell Skisenter opp løypene og bruker sin egen tråkkemaskin. Norefjell Skisenter bidrar med 300 000 kr i form av arbeid. Det er en kontrakt mellom Norefjell Skisenter og Krødsherad kommune. På slutten av sesongen sender Norefjell Skisenter en faktura til kommunen, der de trekker fra 300 000 kr. Det blir også betalt penger fra Infrastrukturfondet. Kommunen bidrar med 400 000 kr og en del av dette beløpet stammer fra eiendomsskatt. Fjellområdet Norefjell strekker seg til andre kommuner med andre løypelag. Løypelaget i Eggedal har sagt i mange år at det er så mange fra Krødsherad som benytter seg av løypene deres. I sesongen 2016/2017 ble dette løst ved en utbetaling på 50 000 kr til Eggedal Turlag. I 2017/2018 sesongen har tråkkemaskinen fra Norefjell Skisenter tatt på seg et ansvar med å preparere noen traseer i nabokommunen. Norefjell Turforening representerer alle de frivillige bidragsyterne. I år har de klart å få inn 280 000 kr, fra blant annet hytteiere, sameier, grunneiere og reiselivsbedrifter. Skiløypene på Norefjell er et spleiselag med fire parter; kommune, Norefjell Turforening, Norefjell Skisenter og Infrastrukturfondet.

Uten dette spleiselaget, ville ikke driften gått rundt økonomisk. På en "normal" vinter kreves det omlag en million kr for å kunne preparere løypenettet. På de mest snørike vintrene har kostnadene steget opp mot halvannen million. Ved snøfattige vintre har de vært nede på ca 700 000 kr. Snøfattige vintre finansierer snørike vintre med hyppige snøfall (Pers.med Henning Haaland)

4.4 Venabygdsfjellet – Venabygdsfjellet Turskiløyper SA

Venabygdsfjellet er et fjellområde i Ringebu kommune i Oppland. Fjellområdet ligger mellom Gudbrandsdalen og Østerdalen, like sør for Rondane nasjonalpark. Venabygdsfjellet er et snøsikkert område, og det kjøres opp omtrent 140 km med skiløyper i området. På Venabygdsfjellet er det mange smale teiger. Venabygd Grunneierlag er en stor grunneier på Venabygdsfjellet. Det består av større eiendommer som er organisert sammen, samt mange mindre enkelteieendommer. 50-60 eiendommer er organisert i grunneierlaget. Det er mellom 150-200 eiendommer som ikke er en del av grunneierlaget (pers. med. Eric Steira).

Venabygd Grunneierlag satt i styret i Venabygdsfjellet Turskiløyper SA (VTSA) frem til 2015, da de trakk seg ut. Kontakten med grunneierlaget i ettertid har vært gjennom møter minst en gang i året. Enkelthytteiere som er medlemmer i grunneierlaget, har VTSA verken møter eller kontakt med. De grunneierne som ikke er med i grunneierlaget, er det derfor ingen kontakt med. Skiløypene går mest over grunneierlagets eiendommer i prosent, men i antall er eiendommer som ikke er organisert i grunneierlaget. Lokale bønder har de største eiendommene på Venabygdsfjellet. For VTSA har grunneierkontakt vært vanskelig, da grunneierlaget ikke har ønsket å oppgi hvilke eiendommer som er en del av grunneierlaget. Eric Steira i VTSA forteller at det ikke er viktig for de å vite hvilke eiendommer som er med i grunneierlaget, men heller de som ikke er med. Grunneieres holdninger til skiløyper er varierende. Enkelte grunneiere har politianmeldt løypelaget, andre har ønsker om at det kun skal prepareres løyper i perioder og ikke hele sesongen. Andre ønsker at preparering av skiløyper på sin eiendom ikke skal starte for tidlig på sesongen og ønsker heller ingen inngrep i skiløypetraseen over sin grunn. Noen grunneiere vil ikke ha løyper på sin eiendom, da de synes det blir litt "nært". Stort sett er grunneiere interessert i skiløyper på fjellet. Venabygdsfjellet er et fantastisk skiområde, og det er mange grunneiere som ser behovet og nytten med å ha skiløyper i området (pers. med. Eric Steira).

Skiløypene på Venabygdsfjellet engasjerer de involverte partene. I 2015 ble VTSA innklaget til kommunen for bruk av krattknuser på annen manns eiendom uten tillatelse, saken ble senere politianmeldt. Det var da spørsmålet til grunneierlaget dukket opp om hvilke eiendommer som var under deres eie, noe de ikke ville svare på. Ringebu kommune anbefalte at VTSA skulle starte et privat reguleringsarbeid. Grunneierlaget følte at reguleringsarbeidet ble startet bak deres rygg. Steira forteller at det ikke var noen bevisst handling fra styret i VTSA. Det at grunneierlaget føler at arbeidet ble startet bak deres rygg og at de er bitre av den grunn, er en veldig trist konsekvens av noe som ikke var intensjonen (Pers. med Eric Steira). Håvard Linækkeren, leder i Venabygd Grunneierlag forteller til Gudbrandsdalen Dagningen at en eventuell reguleringsplan ikke fritar løypelaget fra å inngå avtale med grunneierne, samt at en reguleringsplan ikke gir bruksrett over fast eiendom. Linækkeren begrunner skepsisen til reguleringsplanen med at mange grunneiere er redde for å bli "låst". Hvis løypene blir regulert, kreves det en reguleringsendring for å endre bruket av området. Grunneierlaget ønsker større fleksibilitet, slik de har gjennom dagens avtale (Utigaard, 2017). I januar 2018 ble det klart at Ringebu kommune har valgt ikke å sende reguleringsplanen ut på høring. Årsaken til at reguleringsplanen blir "skrinlagt", er det høye konfliktnivået på Venabygdsfjellet. Mange grunneiere er imot regulering. Det er ikke politisk vilje i Ringebu kommune til ekspropriasjon for å sikre retten til preparering og vedlikehold av løypene, hvis et stort antall grunneiere ikke ønsker å inngå en frivillig avtale (Utigaard, 2018 a). Saken har vært en påkjenning for styret i VTSA. Det har vært forsøk på å skape et inntrykk av at tidligere leder av VTSA har hatt dårlig kontroll og en dårlig lederstil. Det er synd at enkeltpersoner har prøvd å sverte andre enkeltpersoner. Konflikten har gått fra å gjelde sak til å gå på personer. I forbindelse med reguleringsarbeidet sto det i Gudbrandsdalen Dagningen at tidligere leder hadde stiftet et firma, der undertonen var at han skulle dra penger ut fra jobben han har gjort på fjellet, noe som ikke har vært meninga. Steira mener det er trist at Grunneierlaget har prøvd å skape et bilde av at tidligere leder er en uredelig person. Videre forteller han at tidligere leder har lagt ned en enorm innsats for at andre skal kunne gå på ski i fine løyper på Venabygdsfjellet (Pers. med. Eric Steira).

Det foreligger en avtale mellom VTSA og Venabygd Grunneierlag. Avtalen gir løypelaget rett til å kjøre løyper og gjøre enkelte vedlikeholdsarbeider om sommeren. Steira mener avtalen med grunneierlaget er god, men stiller noen spørsmålstegn ved at de må betale for grunn. Det blir betalt en kompensasjon på 30 000 kr i året til Venabygd Grunneierlag. Problemet er at det ikke er noen avtale omfatter de 150-200 andre grunneierne i området. Avtalen med grunneierlaget er skriftlig og fornyes automatisk hvis den ikke blir sagt opp (Pers. med Eric Steira). Håvard Linækken i Venabygd Grunneierlag sier i Gudbrandsdølen Dagingen at når avtalen med VTSA skal fornyes i 2020, er ambisjonen å få til en god plan sammen. Videre forteller han at han synes avtalen om skjøtsel av skiløyper på deres område er forutsigbar og har fungert bra (Utgaard, 2018 b)

Ringebu kommune er med på finansiering av skiløyper på Venabygdsfjellet, men bidrar ingenting på driften. Kommunen har riktignok støttet Destinasjon Venabygdsfjellet, som indirekte har ordnet noen ting på sommeren som har hjulpet for løypene. Ringebu kommune har bidratt med 160 000 kr i 2017, noe de også har gjort de foregående tre årene. Totalt bidrar Frivillige bidrag fra hytteeiere gjennom medlemskap eller frivillige betalinger utgjør ca 450 000 kr i året. De fire store turistbedriftene bidrar med 68 000 kr hver. Mindre turistbedrifter bidrar med beløp mellom 5 000 – 15 000 kr. Totalen fra turistbedriftene er ligger i overkant av 300 000 kr. I tillegg kommer det noen kroner fra pant på butikken, årlige bidrag fra vellet og salg av støtteannonser gjør at den totale summen går opp mot en million kroner. Per i dag er en million kroner tilstrekkelig. Da får en gjort litt vedlikehold om sommeren som klopping, skilting og lignende. I 2017 lå selve løypekjøringen på 930 000 kr, og totalinntekten var en million. Overskuddet gikk til vedlikehold og andre tiltak for å bedre løypetraseene. Økonomisk har driften av skiløyper gått rundt de siste årene (Pers. med. Eric Steira).

4.5 Øyer/Hafjell Øyer Turskiløyper SA

Øyer kommune ligger i Gudbrandsdalen i Oppland fylke. Kommunen består av to sogn, Øyer og Tretten. Totalarealet er ca 640 kvadratkilometer, der 2/3 av kommunens areal ligger i Øyer Statsallmenning. Det er omlag 3 100 hytter i kommunen (SSB, 2018), i tillegg til en del leiligheter og utleiehytter/leiligheter rundt Hafjell Alpinsenter. Det er Øyer Turskiløyper som vedlikeholder og preparerer skiløypene. Løypenettet i Hafjell og Øyerfjellet er en del av Hafjell-Nordseter-Sjusjøen-Øyerfjellet skiområde og er blant Norges største løypenet.

Fra dalbunnen og oppover er det private grunneiere og flere steder er teigene smale og lange. Lengre innover fjellet ligger Øyer Statsallmenning. Grunneierne i området er stort sett bare innenbygdsboende eller statlig grunn. De berørte grunneierne i Øyerfjellet er veldig positive og samarbeidsvillige når det kommer til skiløyper. Stein Plukkerud, nestleder i Øyer Turskiløyper forteller at de er gjest på deres grunn og må innrette seg deretter. Det har ikke vært noen konflikter med grunneiere. Det har ikke vært tilfeller der løypa må stoppes eller legges om på grunn av grunneiers interesser. Grunneiere berørt av skiløyper får ikke utbetalt arealleie eller noen form for kompensasjon. Øyer Turskiløyper har en skriftlig avtale med alle grunneierne berørt av skiløyper. Avtalene er basert på vederlagsfri rett til å etablere, vedlikeholde, skilte og preparere løypene. Det blir benyttet en standardkontrakt (Pers. med Stein Plukkerud)

Skiløypene blir i stor grad finansiert gjennom frivillige bidrag. For enkeltpersoner og husstander er normalbidraget 850 kr per familie/husstand/hytte. For næringslivet er det tre ulike kategorier. Kategori 1 er virksomheter med inntil tre ansatte eller under 10 millioner kr i årlig omsetning er det 5 000 kr per år. Virksomheter innenfor kategori 2 er virksomheter med inntil 10 ansatte eller en årlig omsetning mellom 10-19 millioner kr, betaler 10 000-15 000 kr per år. Kategori 3 er virksomheter med mer enn ti ansatte eller mer enn 20 millioner i årlig omsetning per år, og medlemskap koster 20 000 kr i året. Den største andelen av de frivillige bidragene kommer fra hytteeiere. Næringslivet i Øyer kommune bidrar med 20-25 % av den totale summen. Øyer kommune bidrar med ca 4,6 % av Øyer Turskiløypers budsjett. Løypekjøringen er lagt opp etter hvor mye penger Øyer Turskiløyper har til disposisjon hvert år. Vinteren 2017/2018 var budsjettet på 3,6 millioner kr.

Øyer Turskiløyper klarer seg fint i dag, men jobber mot å øke budsjettet med ytterligere en million, da ville prioriteringene gjennom vinteren vært enklere (Pers. Med. Stein Plukkerud).

4.6 Beitostølen – Beitostølen Løypeforening

Beitostølen er et tettsted i Øystre Slidre kommune i Oppland. Tettstedet har flere hoteller og har en stor hyttebebyggelse. Beitostølen ligger i nærheten av Jotunheimen og er blant de mest snøsikre skidestinasjonene i Norge. Skisesongen strekker seg normalt fra november til april, og det er muligheter for skigåing på Valdresflya langt ut i mai.

Skiløypene på Beitostølen berører først og fremst landbrukseiendommer. Det er smale teiger. Grunneierkontakten går gjennom grunneierlag. Det er 6-8 grunneiere i et grunneierlag. Beitostølen løypeforening gjør avtaler med sameiene, men hver og en grunneier får kompensasjon for løypene på sin teig. Ved utbygging på Beitostølen blir det regulert plass til skiløyper, slik at det ikke blir noen konflikter rundt dette. En grunneier selger for eksempel et område for hyttebygging til en utbygger, og får igjen for areal til skiløyper fra kommunen på meterleie av grunn.

Når det kommer til grunneiernes holdninger til skiløyper, varierer de. De grunneierne som har eiendom i nærheten av Beitostølen sentrum og områdene innenfor 10 km nord og sør for Beitostølen, er veldig fornøyde. Der får de solgt hytter og hyttetomter for en vesentlig høyere pris enn i områdene utenfor. Desto lengre unna Beitostølen du kommer, desto lavere er interessen fra grunneier for at skiløyper skal gå over egen teig. De føler at de i sentrum får alt, blant annet mye mer for tomter. Det er noen grunneiere som prøver å sette seg på bakbeina, men så lenge Beitostølen Løypeforening forholder seg til sameiene, blir det nok lagt litt press fra de andre partene. Er seks grunneiere for og en i mot, så gir den siste seg. Noen grunneiere føler at de har fått lite igjen for at Beitostølen har utviklet seg som turistdestinasjon. Erik Østli forteller om et eksempel han husker godt. En grunneier mente at han hadde fått null igjen for at Beitostølen hadde utviklet seg. Østli uttalte at han hadde sett personen gå fra matbutikk til matbutikk for å lete etter gode tilbud, og det hadde ikke vært tre matbutikker på Beitostølen hvis de ikke hadde laget gode skiløyper.

Det har vært noen konflikter med grunneiere, men ingen som har gått så langt at det har blitt noen rettssak. Noen grunneiere som har stengt "gutuer", en ferdselsåre mellom teiger, med piggråd og gjerder. De har tatt seg litt til rette. I disse tilfellene har kommunen kommet på banen og fjernet dette. Andre tilfeller er der grunneiere er redd for jaktterrenget sitt. De er redde for at preparering med løypemaskin skal skremme elg og rype nær traseene. Løsningen i disse områdene har vært ikke å preparere med løypemaskin, men med scooter.

(Pers. med. Erik Østli).

Øystre Slidre kommune er avtalepart med grunneiere. Avtalen som blir benyttet er en standardkontrakt, hvor grunneiere blir betalt en meterleie på 1,50 kr. Meterleie er fast, og reguleres ikke mellom ulikt areal, hyppighet av preparering eller om det benyttes løypemaskin eller scooter. I utgangspunktet får alle grunneiere berørt av skiløyper kompensasjon for dette. I noen tilfeller der for eksempel en grunneier skal få igjen 1300 kr fra kommunen i arealleie, men skal betale 950 kr for en familie i løypeavgift, skjer det i flere tilfeller at de blir enige om at det ikke skjer noen transaksjon mellom partene (Pers. med Erik Østli)

Ved siden av å stå for grunneierkontakt og utbetaling av arealleie, støtter kommunen løypekjøring og drift av maskiner med en million kr i året. Kommunen har også gitt Beitostølen Løypeforening 450 000 kr til utvikling av nye løyper, samt utbedring av løypene i år. Det er innført eiendomsskatt i Øystre Slidre, så en del av kommunens bidrag kommer derfra. Øystre Slidre kommune har sagt at 60 % av eiendomsskatten skal gå tilbake til næring og næringsutvikling, og det å kjøre skiløyper på Beitostølen er næringsutvikling. Gode skiløyper gjør at det kommer flere gjester, som igjen fører til mer salg i butikker og gagnar næringslivet i området. Næringslivet bidrar i stor grad økonomisk. Næringsforeningen Beitostølen Utvikling har laget en type avtale, hvor næringslivet bidrar prosentvis basert på omsetning og overskudd, og får en regning for løypekjøring ut fra det. Hytteiere betaler inn 950 kr per hytte. Som medlem Løypeforeningen gis det en del klubbmedlemsfordeler. Eksempelvis er det rabatt i lokale sportsbutikker, rabatt på skiskole, rabatt i skiheisen og avslag på meglerprovisjon hos eiendomsmegler.

Alle utbyggere i hytteområder er de siste tre årene blitt pålagt å betale en engangssum på 10 000 kr ved salg av eiendom, samt at det er tinglyst pliktig medlemskap i Beitostølen Løypeforening. Det de sliter med på Beitostølen, er å få tak i løypebidrag fra tilfeldige gjester. Etter norsk lov er det ikke lov til å ta kurtaks/turistgebyr, slik de har i for eksempel Reit im Winkl. Der betales det 2 euro døgnet i kurtaks til turistnæringa. Er det en hytteeier som leier ut hytta si gjennom AirBnb, og hytteeieren ikke har betalt løypeavgift, får de heller ikke inn penger. De får inn tilstrekkelig med midler på Beitostølen, uten at de går i overskudd. Løypekjøringsprosjektet koster rundt 3 millioner i året, og med rundt 100 dager med løypekjøring er det klart at det koster (Pers. med. Erik Østli).

4.7 Skiforeningen

Foreningen til Ski-Idrettens Fremme – Skiforeningen, er en av de største og eldste friluftsansjøsionene i Norge. Skiforeningen har rundt 72 000 medlemmer og jobber for å skape gode opplevelser i Marka. Da Skiforeningen ble stiftet i 1883, var hovedintensjonen vært å arbeide for ”utbredelse av ski-idrett og annet friluftsliv, samt å arrangere Holmenkollrennene”. Skiforeningen merker og preparerer 2 600 km med skiløyper i Oslomarka og 18 andre nærliggende kommuner på Østlandet. De fremmer også skiidretten gjennom drift av Norges eldste og største skiskole, arrangerer skirennene Holmenkollmarsjen og verdens største barneskirenn, Barnas Holmenkolldag. (Skiforeningen)

Eiendomsforholdene der Skiforeningen preparerer varierer veldig. Spesielt ved Krokskogen er teigene veldig smale fra dalen og opp. Der kan det være en ny grunneier for hver 30. meter. Skiforeningen har ikke eksakt tall på hvor mange grunneiere de har å forholde seg til, men de regner med at det er ca 2 000. Det er mange små grunneiere og en veldig stor i Løvenskiold. Løvenskiold er en profesjonell aktør med administrasjon og ansatte, så kontakten med dem er veldig ryddig. Skiforeningen og Løvenskiold har jevnlig møter. I flere områder være krevende å få snakket med alle grunneiere. På de mindre eiendommene er det stor variasjon hvor aktivt de drifter eiendommene sine. For Skiforeningens løypebaser er det viktig å ha kjennskap til grunneierne og deres interesser, slik at samarbeidet blir godt og at grunneieren ikke føler at Skiforeningen tar seg til rette. For Skiforeningen er det en stor fordel at de har en stabil arbeidskraft.

Flere av Skiforeningens løypebaser har vært ansatt i 30-40 år og har opparbeidet seg godt kjennskap og et tillitsforhold til de grunneierne som befinner seg i deres område (Pers.med. Hege Sheriff).

Det er en muntlig avtale mellom Skiforeningens løypebaser og berørte grunneiere i 99 % av tilfellene. Årsaken til at det er muntlige avtaler, er at grunneierne sjelden ønsker skriftlige avtaler. De føler at en skriftlig avtale kan bli for bindende. Det kan bli diskusjon om ordlyd og hva man egentlig har avtalt. De muntlige avtalene fungerer veldig godt. Det skal være en vinn-vinn situasjon for grunneier og for Skiforeningen. Skiforeningen får lov til å ha løyper og grunneiere samtidig får en driftsvei som holdes åpen. Driftsveier kan gro igjen mellom hver gang grunneier skal ha ut hogst. Når Skiforeningen holder en trasé åpen, kan grunneier bruke denne som driftsvei ved hogst. Det er viktig å ha en god kontakt hvis det skal forekomme vinterhogst, dersom det vil påvirke noen løypetraseer i løpet av vinteren. De avtaler i hvilken grad en kan minimere lengden på hogstperioden eller om det kan finnes noen alternative traseer i den aktuelle perioden. Det er viktig for Skiforeningen at de får informert videre til publikum om traseer som blir stengt, slik at de er forståelsesfulle og ikke blir irriterte på grunneiere, som tross alt bare drifter egen skog. Mellom Skiforeningen og Løvenskiold er det en skriftlig avtale (Pers med. Hege Sheriff). Løvenskiold drifter og eier store deler av Nordmarka og har tilsammen 1 200 km med stier og løyper på sin eiendom (Løvenskiold Skog).



Figur 2: Skiløyper i Sørkedalen. Foto eget.

Det er tilfeller der det er litt uenigheter med grunneier, som ikke ønsker skiløype, men Skiforeningen forsøker å ha en dialog og finne løsninger. Løypesjef i Skiforeningen, Hege Sheriff synes dette går veldig bra, med tanke på hvor mange grunneiere og personer som er involvert. Gjennom mange år har det opparbeidet seg et tillitsforhold, og de aller fleste grunneierne har tillitt til sin lokale løypebas. Grunneieren vet at den lokale løypebasen ikke kapper ned trær helt ukritisk, men kun tar det som er nødvendig for å vedlikeholde traseen. Når det er en god relasjon mellom grunneier og løypebas, vet en om man må spørre for hvert enkelt tre som skal felles eller om det er en avtale og et tillitsforhold der løypebasen kan holde på innenfor rimelighetens grenser. Hvis en grunneier ikke lenger ønsker skiløype, må Skiforeningen trekke seg ut. Skiforeningen prøver å se om det er mulig å komme rundt den aktuelle eiendommen på en måte. Det kan også være at en grunneier kan si at den løypa ligger litt ugunstig til og ønsker at løypa skal legges om til en annen del av eiendommen. Da samarbeider Skiforeningen og grunneier om dette (Pers.med. Hege Sheriff).

Det betales ikke ut arealleie til noen grunneier. Det har vært oppe til diskusjon, spesielt over jorder. Hvis Skiforeningen skulle begynt å betale for leie av grunn, kunne de lagt ned 90 % av løypenettet. Det er så store områder, og de ville ikke hatt råd til å opprettholde et like stort løypenett som de har i dag. Skiforeningen er veldig prinsipielle på dette punktet og må si "beklager, det er det ingen muligheter for" hvis en grunneier ønsker kompensasjon. Unntaket kan være steder Skiforeningen har kunstsno-produksjon til skiskole og smårunder. Der er det en skriftlig avtale. Om det skulle bli isbrann og tap av avling, har grunneier mulighet til å få en kompensasjon for tapt avling. I disse tilfellene må Skiforeningen ha en faglig vurdering på det og se forskjeller på der det har vært kunstsno og der det ikke har vært (Pers. Med Hege Sheriff).

Kommunenes involvering i drift og finansiering av skiløyper er varierende. Skiforeningen skilter og preparerer løyper i Osloområdet og 18 nærliggende kommuner innenfor fire fylker. Noen kommuner bidrar med større beløp, andre bidrar litt og noen kommuner bidrar ikke i det hele tatt. Hvis vi ser på Oslo kommune som et eksempel, bidrar ikke kommunen direkte til preparering. Oslo kommune har en egen løypeavdeling og preparerer på egen grunn i kommuneskogen.

Skiforeningen får ikke et fast driftstilskudd fra Oslo kommune. Kommunen har i økende grad begynt å bidra til løypearbeid og oppgradering av løyper der Skiforeningen har behov for å gjøre noen utbedringer. Skiforeningen er i samtaler med Oslo kommune om mulighetene til å få et driftstilskudd, som kan gjelde både preparering av skiløyper og kunstsneøproduksjon for Oslo kommunes innbyggere. (Pers. Med Hege Sheriff).

Det er varierende hva Skiforeningen får av midler fra de forskjellige kommunene. Det er kommunale bidrag, sammen med medlemskontingenten, Skiforeningen preparerer for. Næringslivet bidrar ikke direkte til drift eller løypearbeider, men Skiforeningen har etter hvert klart å finansiere en del materiell, løypemaskiner og scootere med gaver, tilskudd fra stiftelser og spleiselag. Dette har vært veldig kjærkomment for Skiforeningen. Skiforeningen har ikke full dekning på løypearbeider og preparering fra kommunale bidrag og medlemskontingent, men de har litt overskudd fra blant annet Holmenkollen kultur og turistanlegg. Det er en av de større turistattraksjonene i Norge, og der er det god drift og et overskudd som går tilbake til Skiforeningen. (Pers. med. Hege Sheriff).

4.8 Gålå – Gålå Turskiløyper AS

Gålå er et tettsted i Sør-Fron kommune i Oppland. Tettstedet ligger i midtre del av Gudbrandsdalen midt i Peer Gynts rike. Tettstedet har rundt 100 fastboende, men det finnes stor hyttebebyggelse og hoteller i området. Gålå er kjent som et vintersportssted med slalåmbakke og et løypenett på 230 km skiløyper.

Løypelaget på Gålå, Gålå Turskiløyper, er organisert som et AS og er eid av turistnæringa, privatpersoner, kommuner i området og grunneierlag. Aksjeselskapet betaler ikke ut utbytte. Alt som kommer inn, går til produksjon av skiløyper, turløyper, sykkelstier og lignende. På Gålå er det alt fra rene skogeiendommer til gårdsbrukere, husdyrbrukere og beitebrukere som blir berørte av skiløyper. Det er flere grunneierlag og mange små eiendommer. Leder i Gålå Turskiløyper, Tor Suleng, forteller at stort sett alle grunneierne er lokale. Grunneiernes holdninger til skiløyper over egen eiendom er veldig positive. Det er lett å få lov til å preparere løyper hvis en spør først. Verre er det å preparere først, og deretter spørre om lov. Dette er det flere i området som har gjort tidligere, og det er ingen god løsning.

De fleste grunneierne på Gålå er samarbeidsvillige, og hvis du spør før du tar deg til rette og har et godt prosjekt, så er de med på det meste. I løpet av de siste 15 årene har det ikke vært noe særlig til konflikter rundt skiløyper i området. Det har vært grunneiere som ikke ønsker skiløyper over egen eiendom, og da har Gålå Turskiløyper kjørt rundt eiendommen. Tor Suleng forteller at det ikke er noen kamp å føre, fordi de er i sin fulle rett til å nekte (Pers. Med. Tor Suleng).

Gålå Turskiløyper er avtalepart med grunneierne i området. I ett grunneierlag er det avtaler med hver enkelt grunneier. I de to andre grunneierlagene har Gålå Turskiløyper avtaler med grunneierlagene, og det er grunneierlaget som står for grunneierkontakten over eiendommene berørt av skiløyper. Gålå Turskiløyper har skriftlige avtaler med grunneiere på 95 % av eiendommene de preparerer skiløyper over. Avtalen er tiårig og regulerer bruken. Det betales ikke ut arealleie, men grunneierne får en ulempeskompensasjon. Skiløypene går over ulike arealkategorier som vei, produktiv skog og dyrka mark. Ulempeskompensasjonen er en meterspris for vei, en meterspris for dyrka mark og en meterspris for produktiv skog. Der det er rent fjellareal, er det en avtale uten kompensasjon. For mange år siden var Skogeierforbundet med på å lage en slags mal på dette, og det er de anbefalte prisene fra den gangen som blir brukt på Gålå, indeksregulert. For grunneiere berørt av skiløyper blir det en 7-8 000 kr i ulempeskompensasjon i løpet av året. I områdene der det prepareres skiløyper på vei, er det utvidete avtaler. Der brøyter Gålå Turskiløyper sålen og grøftkanter etter sesongen, samt passer på litt på stikkrenner. Grunneiere har gitt uttrykk for at denne jobben er viktigere enn penger (Pers. Med. Tor Suleng).

Sør-Fron kommune er ikke involvert i drift av skiløyper annet enn at de er aksjeeiere i selskapet. Kommunen har en større post der, og er med på generalforsamlinger. Sør-Fron kommune gir et årlig bidrag til løypekjøring. I skisesongen 2017/2018 år har kommunen gitt et bidrag på 130 000 kr. Per i dag kommer 1/3 av Gålå Turskiløypers inntekter fra organiserte hytteforeninger. Per dags dato er det åtte forskjellige hytteforeninger. Det er en fast pris på 1 400 kr per hytte. For hytter og leiligheter i blått felt, som vil si utleie, betales det en fastpris per utleieseng. Dette gjelder også for hoteller. Det kommer også inn ca 200 000 kr i året fra sponsorinntekter. Innbyggere i Sør- og Nord-Fron som ikke har noen tilknytning til Gålå annet enn at de går på ski i området betaler også inn omlag 200 000 i året.

Gålå Turskiløyper får også tilskudd fra nabokommuner, fordi Gålå er i nedslagsområdet deres og blir brukt mye av deres innbyggere. Gålå Turskiløyper har et mål om et budsjett på to millioner kroner, og de eier maskinene selv. Tor Suleng forteller at det er en evig kamp med å få inn tilstrekkelig med midler, men at det ser ut som om de har klart det i år. (Pers. med Tor Suleng).

4.9 Trysil – Flendalen Sameieskog ANS

Flendalen ligger i Trysil kommune, 25 km nord for Trysil sentrum. Hyttebebyggelsen startet tidlig på 1970-tallet, og i dag har området i overkant av 200 hytter. Området eies og drives av Flendalen Sameieskog ANS. Sameieskogen var opprinnelig en husbruksskog, men ble omgjort til et selskap der flesteparten av grendas gårdbrukere er blitt andelseiere. Flendalen Sameieskog ANS driver med tradisjonelt skogbruk og utmarksnæring i tillegg til utvikling og salg av hyttetomter i Villroa hytteområde og tjenester knyttet til dette. (Villroa)

Skiløypene i området går hovedsakelig på sameieskogens egen grunn og i Trysil Kommuneskoger. Det er så vidt skiløypene berører andre grunneiere, men de er i hovedsak andelseiere i Flendalen Sameieskog ANS. Grunneierne har interesse av at det skal være et godt tilbud i området, og det har ikke vært noen grunneierproblemer angående skiløyper. Flendalen Sameieskog ANS og Trysil Kommuneskoger har hyttetomter i området, og skiløyper gjør området mer attraktivt.



Figur 3: Skiløyper i Flendalen. Eget foto

Det betales ikke arealleie eller noen form for kompensasjon for områder berørt av skiløyper. Daglig leder i Flendalen Sameieskog ANS, Rolf Kvile, har ikke vært borti problemstillingen med en grunneier som setter seg på "bakbeina" i forbindelse med skiløype over egen eiendom. Men han sier at hvis problemet kom på bordet, ville han fått til et møte med grunneieren, og sett på årsaken til at grunneieren ikke ønsket løype, og tatt diskusjonen derfra (pers. med Rolf Kvile).

Grunneierkontakt skjer over telefon. Flendalen Sameieskog får en muntlig tillatelse fra grunneier til å preparere skiløypene. Det er mulig det ble gjort noen skriftlige avtaler for en del år siden da det ble jobbet med "Prosjekt Flendalen" da noe av løypenettet ble utvidet. I dag fungerer det bra med en muntlig avtale med grunneiere, og det har ikke vært noen problemer. Flendalen Sameieskog ANS får ingen støtte fra Trysil kommune til drift og finansiering av skiløypene. Det er en privatrettslig avtale mellom Flendalen Sameieskog ANS og alle med hytte på Flendalen Sameieskogs grunn der de er pliktige til å betale skiløypeavgift. For områdene utenfor sameieskogen er det frivillig å bidra til skiløypene, fordi Flendalen Sameieskog ikke har noen tilsvarende avtale med disse. Det er en del av de som betaler, da de setter stor pris på skiløypene i området. Flendalen Sameieskog ANS har hatt litt problemer med å få full dekning på finansieringen av skiløyper. Flendalen Sameieskog skal selge hyttetomter, og hadde det ikke blitt preparert skiløyper i området, hadde tomtene vært veldig tungsolgte. Skiløypeprepareringen går økonomisk omtrent i null. (Pers. med Rolf Kvile).

4.10 Sjusjøen – Sjusjøen & Omegn Skiforening

Sjusjøen ligger i Ringsaker kommune i Hedmark fylke. Flere år på rad har Sjusjøen blitt kåret til Norges beste langrennsdestinasjon og har et løypenett på 350 km med preparerte skiløyper (Sjusjøen og Omegn skiforening a). Sjusjøen er et attraktivt område for fritidsboliger, og det finnes omlag 6 000 hytter tilsammen på destinasjonens ulike hytteområder (Sjusjøen og Omegn Skiforening b).

På Sjusjøen er det tre store grunneiere, Pihl AS, Brøttum Allmenning og Ringsaker Allmenning. Pihl AS har det største arealet berørt av skiløyper. Det er organisert som et aksjeselskap, og eies av eierne som eier allmenningen.

Organiseringen rundt løyper og stier på Sjusjøen, er i stor grad drevet frem av grunneierne. Avtaleverk knyttet til en entreprenør som preparerer skiløypene gjøres av grunneierne organisert i et eget selskap, Sjusjøen & Omegn Skiforening. Skiforeninga samordner alle aktører, og den jobber for å preparere skiløyper, vedlikehold og utbedring av løypenettet, merking og skilting av stier og skiløyper, rydding, vedlikehold og tilrettelegging av nye stier og løyper, samt ajourføre sti - og skiløypekart (Sjusjøen & Omegn Skiforening c). I Sjusjøen & Omegn Skiforening er alle typer aktører med; næringsliv, hytteeiere, og andre som bruker løypene på Sjusjøen. Et medlemskap i foreningen koster 500 kr for en privatperson og 800 for et familiemedlemskap. Medlemskontingenten er med på å støtte løypene. Likevel er det mange som bruker løypene uten å være medlemmer (Pers. med Per Fineid).

Løypenettet på Sjusjøen henger sammen med andre områder. Løypene går over i hverandre og samarbeidet med de andre destinasjonene er godt. Entreprenøren på Sjusjøen, Ringsakerfjellet Drift, har også ansvaret for prepareringen av løyper i andre nærliggende områder. Samarbeidet blir gjort på en fornuftig måte, og det lages fornuftige kjøremønster og kjørerunder slik at det blir så rasjonelt som mulig. Ringsaker Drift fakturerer de ulike destinasjonene for sin del av løypenettet i grenseområdene (Pers. med. Per Fineid).

Kommunen var ikke med så mye tidligere, men har de siste årene trappet opp sitt tilskudd og har bidratt med 600 000 kr siste året. Næringslivet har litt forskjellige interesser og bidrar i forskjellige kategorier. De "faste" næringsdrivende som driver på Sjusjøen hele året, er med og betaler en prosentsats av omsetningen. Noen er mer til og fra som næringsdrivende, og er kun på Sjusjøen en kort stund. Her har Sjusjøen & Omegn Skiforeningen vært nødt til å sikre et slags faktureringsgrunnlag. I den grad Sjusjøen & Omegn Skiforening har befatning med dem, prøver de å lage vilkår på at de må bidra til løypekjøring. Noen ganger er det dårlig lønnsomhet hos næringslivet, og da er det ikke like lett å få bedrifter til å bidra, men skiløypene er et vilkår for mye av aktiviteten på Sjusjøen. Grunneierne gir tilskudd til skiløypene. Hytteeiere er med og finansierer på forskjellige måter. Både gjennom velforeningene som bidrar med et fast beløp og på hytteeiersiden, som støttemedlem eller direkte medlemskap av Sjusjøen & Omegn Skiforening. Fra 2017 ble det etablert en serviceavgift for hele Sjusjøen. En del av serviceavgiften går til skiløyper.

Gode skiløyper er først og fremst til glede for hytteeierne, men har også en økonomisk verdi hvis de skal selge hytta (Pers med. Per Fineid).

Etableringen av serviceavgiften på Sjusjøen skapte engasjement blant området hytteeiere. Serviceavgiften varierer fra hytteområde til hytteområde og ligger mellom 1 230 kr – 5 000 kr. Det er frivillig for hytteeierne om de ønsker å betale 450 kr til løypeprepareringen på Sjusjøen (Nordengen, 2017). Flere av hytteeierne på Sjusjøen mener at avgiftsnivået har begynt å nå et metningspunkt, og for de største hyttene i området kan årlige avgifter komme opp mot 50 000 kr (Simensen & Lusæter, 2017).

Preparering av skiløyper på Sjusjøen har en kostnad på rundt 5 000 000 kr hver vinter. Per dags dato går det rundt, mye takket være den nevnte serviceavgiften. Selv med stor misnøye rundt serviceavgiften, har bidraget til skiløyper økt etter at serviceavgiften ble etablert.

5. Konklusjon

I dette kapittelet vil først delproblemstillingene blir besvart og deretter hovedproblemstillingen. Delproblemstillingene danner grunnlaget for å besvare hovedproblemstillingen.

5.1 Delproblemstilling 1: Hvilken rolle har kommunen i forhold til tilrettelegging av skiløyper som et felles gode for allmennheten?

Kommuner brøyter veier og gangveier og legger is på skøytebaner. Kunne det vært en kommunal oppgave å preparere skiløyper også? De fleste destinasjonene ligger i hytteområder med private veier, og der blir det da naturlig at andre enn kommunen både brøyter veier og preparerer skiløyper. Mange skiløyper må også kjøres opp utenfor kommunal arbeidstid.

Kommunens rolle i forhold til tilrettelegging av skiløyper er varierende på de ti ulike destinasjonene som er undersøkt i denne oppgaven. For noen destinasjoner har kommunen ansvaret for hele prosessen med drift og finansiering av skiløyper, mens andre steder bidrar ikke kommunen til skiløyper i det heletatt. En gjenganger hos de større turistdestinasjonene undersøkt i denne oppgaven, er at kommunen er med på finansiering av skiløyper. Bidraget fra kommunen varierer fra rundt 1 000 000 kr (Øystre Slidre til Beitostølen) – 130 000 kr (Sør-Fron til Gålå) hos de større destinasjonene. Flendalen i Trysil kommune er et ganske lite hytteområde og får ingen støtte verken økonomisk eller til drift fra Trysil kommune. Hvorvidt Trysil kommune bidrar for andre destinasjoner i kommunen vites ikke. Skiforeningen har løyper i 21 kommuner i fire fylker, og kommunens rolle er varierende i hvilken grad de bidrar, eller om de bidrar i det hele tatt. I Oslo får ikke Skiforeningen noen direkte økonomisk støtte fra Oslo kommune. Det er likevel i samtaler mellom Skiforeningen og Oslo kommune om et fremtidig driftstilskudd.

På Geilo er Hol kommune sterkt involvert i løypenettet. Frem til våren 2018 har Hol kommune driftet løypenettet på Geilo, samt gitt tilskudd til drift, inngått alle grunneieravtaler, samt vært med på fysiske tilretteleggingstiltak. Kommunen har også inngått avtaler med entreprenører, gjort innkjøp av utstyr og vært ansvarlig for sti og løypeutvikling innenfor Geiloområdet.

For destinasjon Beitostølen er Øystre Slidre kommune avtalepart med grunneierne og står for grunneierkontakten, samt at de bidrar i stor grad med økonomiske tilskudd. I Hemsedal inngikk kommunen avtaler med grunneierne på 1990-tallet, men etter dette har bidraget fra kommunen kun vært økonomisk. For Norefjells vedkommende bidrar Krødsherad kommune økonomisk, i tillegg til at skogbrukssjefen er leder/sekretær for infrastrukturfondet på Norefjell.

For destinasjonene Øyer/Hafjell, Sjusjøen og Venabygdsfjellet er kommunens bidrag til skiløyper kun økonomisk. På Gålå bidrar Sør-Fron kommune økonomisk, samtidig som de er aksjeeiere i Gålå Turskiløyper. For Flendalen i Trysil, et mindre hytteområde 25 km nord for Trysil sentrum, bidrar ikke kommunen i noen form. Skiforeningen har løyper i 21 kommuner og i fire fylker, der det er varierende bidrag for kommunene. Noen kommuner bidrar mye, mens andre ikke i det hele tatt.

Som nevnt over er kommunens rolle i forhold til tilrettelegging av skiløyper som et fellesgode for allmennheten veldig varierende på de ulike destinasjonene undersøkt i denne oppgaven. Kommunen går fra å være veldig aktivt med, til å ikke bidra i det hele tatt.

5.2 Delproblemstilling 2: Hva skjer om man ikke får til en avtale om løypekjøring på rimelige vilkår?

For å preparere skiløyper over en annens grunn, krever det tillatelse fra grunneieren. I denne delproblemstillingen har jeg undersøkt hvordan løypekjøringsaktøren reagerer når grunneier ikke går med på skiløyper over egen grunn på rimelige vilkår.

Det er fire løsninger hvis aktøren ikke får grunneiers tillatelse; legge om skiløypa, stoppe preparering ved eiendomsgrensa, gi økt kompensasjon eller preparere løype med "tvang".

Å legge om skiløypa kan være en god løsning hvis dette lar seg gjøre, enten utenom den aktuelle eiendommen eller i en annen trasé på samme eiendom. Kanskje grunneieren føler skiløypa kommer for nært tunet eller grunneier har gjort endringer på eiendommen.

Å stoppe løypepreparering ved eiendomsgrensa er en løsning hvis teigen ikke er stor. Det kan være aktuelt med en kort distanse der skiløperne brøyter løypa selv, eller den som kjører opp løypa går frem og tilbake noen ganger. Dreier det seg om en distanse på flere kilometer, er denne løsningen lite aktuell.

Det er også mulig å gi økt kompensasjon hvis grunneieren aksepterer preparert skiløype, men ønsker (større) kompensasjon. Problemet med en slik løsning er at dette kan skape presedens og gi økte kostnader for hele løypenettet. Preparering av skiløype med "tvang" kan gjøres gjennom et inngrepsløyve etter frilufsloven § 35 eller ved å regulere skiløypa i en reguleringsplan. Ved regulering, kan grunnen eksproprieres.

Områdene Flendalen, Øyer/Hafjell, Hemsedal og Sjusjøen har ikke vært borti denne problemstillingen med grunneiere innenfor sine respektive områder.

Felles for nesten alle destinasjonene er at dette er et sjeldent problem, og finnes ofte bare i svært få tilfeller på de ulike områdene.

Skiforeningen har et stort antall grunneiere å forholde seg til, og har lite problemer med grunneiere med tanke på hvor mange grunneiere som har eiendom berørt av deres skiløyper. Hege Sheriff forteller at om en grunneier setter seg på bakbeina, må Skiforeningen trekke seg ut. Skiforeningen forsøker å se muligheten for å legge løypa rundt den aktuelle eiendommen. Henning Haaland i Norefjell Turforening kommer på et tilfelle der grunneier ikke ville ha løype på sin grunn, og i det tilfellet har de lagt løypa i bue rundt den aktuelle eiendommen.

På Venabygdsfjellet har løypa blitt stoppet hvis det ikke er kommet til enighet med grunneier, slik som bildet under viser.



Figur 4: Skilt på venabygdsfjellet. Foto Gudbrandsdalen Dagingen

For destinasjon Geilo er det vanskelig for kommunen å forhandle noe ut over det avtaleforslaget grunneier får. Hvis en grunneier krever mer i for eksempel arealleie, kan andre grunneiere som har godtatt avtalen de fikk i første omgang føle seg forskjellsbehandlet fra kommunen. Torkild Dokk, utmarksrådgiver i Hol kommune forteller at det kan ha vært et par tilfeller hvor grunneier ikke har ønsket oppkjørt skiløype over eiendommen, men det er svært sjeldent. Kommer ikke partene til enighet, vil løypene forsøkes legges rundt eiendommen, eventuelt stoppe prepareringen. På Gålå har det vært grunneiere som ikke ønsker skiløyper over egen grunn, og da har de preparert skiløyper rundt eiendommen.

Tor Suleng i Gålå Turskiløyper forteller at dette ikke er noen kamp å føre, da grunneier er i sin fulle rett til å nekte motorisert ferdsel over egen eiendom.

Det er ingen av destinasjonene som har ekspropriert grunn til skiløyper, og de har akseptert at grunneiere ikke ønsker å ha skiløyper preparert på egen eiendom.

5.3 Delproblemstilling 3: Hvilke avtaler finnes mellom grunneiere og løypekjøringsaktører og hva går de ut på?

Avtalene mellom grunneiere og løypekjøringsaktørene varierer i avtaleform og innhold på de ulike destinasjonene. Avtalene gjøres både skriftlig og muntlig mellom partene.

Det er mulig å søke om spillemidler til opparbeidelse av skiløyper i fjellet. Foreninger tilsluttet Den Norske Turistforening (DNT) eller andre frivillige foreninger med samme formål som DNT kan søke. Spillemidlene gis til tiltak som bruer, merking og informasjonstavler, men ikke til drift. Søker må ha rett til bruk av grunn. Den må dokumenteres, enten ved tinglyst eiendomsrett eller tinglyst feste-/leierett av minimum 30 års varighet. For avtale med kommune, fylkeskommune eller staten er det ikke krav om tinglyst avtale.

Det er også mulig med avtale med minst 10 års varighet med grunneier om bruk av grunnen, denne avtalen vil automatisk bli fornyet hvis ingen av partene sier opp avtalen senest ett år før avtalen går ut (Kulturdepartementet, 2017). Ingen av destinasjonen jeg var i kontakt med hadde fått spillemidler til turskiløypene.

Skiforeningen har en muntlig avtale med 99 % av sine grunneiere. Årsaken til at de bruker muntlige avtaler, er at grunneierne sjelden ønsker skriftlige avtaler, da de kan føle at den skriftlige avtalen blir for bindende. Det kan bli en diskusjon om ordlyd og hva som egentlig er avtalt. Hege Sheriff i Skiforeningen mener de muntlige avtalene fungerer veldig godt. Et unntak fra Skiforeningens muntlige avtaler er Løvenskiold, der det er en skriftlig avtale. I Flendalen får Flendalen Sameieskog muntlig tillatelse fra grunneiere til preparering av skiløyper. Rolf Kvile i Flendalen Sameieskog sier det er mulig det ble gjort skriftlige avtaler for en del år siden, men er ikke helt sikker. Det er riktignok ikke et stort antall private grunneiere, siden store områder av områdene berørt av skiløyper er sameieskogen og Trysil Kommuneskoger. De private grunneierne berørt av skiløyper er i stor grad også andelseiere av sameieskogen.

På Sjusjøen er det tre store grunneiere, som alle er med på å organisere sti og løyper i området. Avtaleverk med entreprenør som preparerer skiløypene er organisert i Sjusjøen & Omegn Skiforening. Skiforeningen samordner alle aktører og jobber sammen for drift og finansiering av løypenettet. Avtalene mellom grunneier og løypeaktør blir derfor litt annerledes for Sjusjøen, fordi det i grove trekk er grunneierne som driver med preparering av skiløypene.

Det er en skriftlig avtale mellom Venabygdsfjellet Turskiløyper og Venabygd Grunneierlag om preparering av skiløyper. Det er imidlertid ingen avtale, verken skriftlig eller muntlig med 150-200 grunneiere som ikke er medlemmer i grunneierlaget.

I Hemsedal er det en avtale mellom grunneiere og Hemsedal kommune skrevet under på 1990-tallet om preparering av skiløyper. Avtalen som ble brukt var en mal av en standardavtale utarbeidet av Norges Skogeierforbund.

For destinasjonene Beitostølen, Øyer/Hafjell, Norefjell og Geilo er det en nyere skriftlig avtale mellom grunneiere og løypeaktør/kommune.

Uavhengig av avtaleform er mye av innholdet i avtalene det samme. Avtalene sikrer løypekjøringsaktørene tillatelse til å preparere skiløyper og gjøre små tilretteleggingstiltak i traseene.

Et punkt som skiller en del av destinasjonene fra hverandre er arealleie og kompensasjon til grunneiere for grunn til skiløyper. Det betales ikke ut noen form for økonomisk kompensasjon fra Skiforeningen. Heller ikke på destinasjonene Flendalen, Sjusjøen, Øyer/Hafjell og Hemsedal blir det betalt for grunn til skiløyper.

Henning Haaland i Norefjell Turforening er usikker på om det betales ut arealleie på Norefjell, og det var hvert fall ingen post i deres budsjett. Et avtaleutkast fra Krødsherad kommune fra 2013 viser imidlertid at det utbetales arealleie på Norefjell. Avtalen mellom Krødsherad kommune og grunneier har ulike satser som regulerer grunneiers erstatning. Et vilkår for erstatning er dersom anlegg, vedlikehold og/eller bruk av stier eller skiløyper fører til tap for grunneier som overskrider det som følger av allmennhetens rett til fri ferdsel. Da skal det avtales vederlag for tap og ulemper (Krødsherad kommune, 2013) For tap av fremtidig skogproduksjon betales dokumenterte kostnader per arealenhet. Den vil variere i forhold til området skogbestand. Vederlaget for bruken av løypetraseen betales i kr per løpemeter per år.

- B. Som vederlag for bruken av traseen betales kr per løpemeter per år:
- a. Tursti sommerbruk, inntil 2m bredde kr 0,20
 - b. Skiløype (TV), maskinpreparering inntil 8 meters bredde med kun mindre tilrettelegging kr 0,80
 - c. Helårsløype, maskinpreparering inntil 8 meters bredde med markpreparering for helårsbruk kr 0,80
 - d. Skiløype kl III, maskinpreparering inntil 12 meters bredde med markpreparering for helårsbruk kr 1,20

Figur 5: Utdrag fra avtalen mellom Krødsherad kommune og grunneiere

Utdraget fra avtalen mellom Krødsherad kommune og grunneierne viser hvilken kompensasjon grunneier får ved ulike løypetraseer på Norefjell. Vederlaget som gis indeksreguleres hvert femte år.

På Geilo gir Hol kommune en årlig kompensasjon for rett til bruk av motorkjøretøy og inngrep som følger av dette på privat grunneiers eiendom.

Kompensasjonen fra Hol kommune gis etter ulike retningslinjer, det skal skje etter krav fra grunneier, at løypa ikke er regulert av reguleringsplan og at stier og løyper er i henhold til den kommunale sti- og løypeplanen.

Kompensasjonens grunnsats er 3 kr per løpemeter. Grunnsatsen blir fordelt i prosentsetser etter ulike klassifiseringer av løypene.

Figur 6: Utdrag fra avtale mellom Hol kommune og grunneiere

Skiløypeklasse C er løyper preparert med løypemaskin som prepareres daglig om nødvendig, er typisk løyper med mye ferdsel, for eksempel fra hovedinnfartsportene.

Skiløypeklasse D er løyper preparert med løypemaskin jevnlig/periodemessig. Løypene i denne klassen er løyper med mindre ferdsel og prepareres sjeldnere enn løypene i klasse C.

Skiløypeklasse E er løyper preparert med snøscooter som prepareres i samme hyppighet som løypene i klasse C. Løypene utgjør en del av løypenettet med høy ferdsel.

Klasse F er løyper preparert med scooter jevnlig/regelmessig og utgjør løyper med litt mindre ferdsel. Det er også en skiløypeklasse G som er løyper som ikke er tilskuddsberettiget.

Tor Suleng i Gålå Turskiløyper presiserer at det ikke betales arealleie, men en ulempekompensasjon for skiløyper på Gålå. Det er fastsatt en meterspris for dyrka mark, produktiv skog og for vei. På områder med rent fjellareal gis det ingen ulempekompensasjon. Metersprisene for de ulike arealtypene stammer fra en "mal" Norges Skogeierforbund har utarbeidet. Prisene fra den gangen er indeksregulert til dagens nivå. Det blir ikke store summer per grunneier berørt av skiløyper. I følge Tor Suleng får hver grunneier utbetalt omtrent 7-8 000 kr i ulempekompensasjon. For grunneiere som har veiareal berørt av skiløyper, er avtalen noe utvidet. Gålå Turskiløyper brøyter sålen med snø og grøftekanter etter skisesongen, i tillegg til at de passer på stikkrenner på veiene. Denne jobben er noe grunneierne har gitt uttrykk for er viktigere enn økonomisk kompensasjon.

For skiløyper på Beitostølen blir det betalt en meterleie av skiløyper på 1,50 kr. Meterleia er fast, og det reguleres ikke mellom arealtype, hyppighet av preparering eller om det prepareres med snøscooter eller løypemaskin. I utgangspunktet tilbys alle som har eiendom berørt av skiløyper kompensasjon.

På Venabygdsfjellet er det en avtale mellom Venabygdsfjellet Turskilag og Venabygd Grunneierlag om kjøring på grunneierlagets eiendom. Det blir utbetalt 30 000 kr i året fra Turskilaget til grunneierlaget for kompensasjon/arealleie for grunn berørt av skiløyper. Det betales ingenting til andre grunneiere i område, da Turskilaget ikke har noen avtale med disse.

Med unntak av på Venabygdsfjellet er det avtaler, enten skriftlig eller muntlig med de aller fleste grunneiere berørt av skiløyper over egen eiendom. Avtalene har mange likhetstrekk. Det er en aksept fra grunneier om skiløyper og tiltak som må gjøres for å tilrettelegge for preparering.

Fem destinasjoner utbetaler arealleie eller ulempekompensasjon til grunneiere. Fem destinasjoner gjør det ikke.

5.4 Delproblemstilling 4: Hvordan finansieres skiløypene?

Det snør ikke skiløyper. Å preparere skiløyper og utstyret som brukes er kostbart. Hvor stort budsjett og hvor mye penger som kommer inn varierer fra destinasjon til destinasjon.

Løypenettet er også av ulike størrelser, så hvilke summer som kreves for å vedlikeholde og preparere løypene er ulike. Tidligere har nok mange tenkt at skiløyper er noe som er gratis.

Det var liten grad av egenbetaling, med unntak for medlemmer av Skiforeningen der deler av medlemskontingenten gikk til løypepreparering. Med økt kvalitet på skiløyper, større løypenett og hyppigere preparering, har tilbudet blitt bedre enn tidligere.

Flere er villige til å betale for oppkjørte løyper, enten det er som parkeringsavgift ved et utfartssted, en årlig løypeavgift eller som frivillig bidrag. Kommunale tilskudd vil naturligvis variere, avhengig av kommuneøkonomi, historie og skiløypenes betydning for kommunen.

Skiforeningen har som tidligere nevnt skiløyper på et stort og spredt geografisk område. De har løyper i 21 kommuner og kommunenes økonomiske bidrag er varierende.

Noen kommuner bidrar med mye, andre med litt og noen ikke i det hele tatt. Hvis en ser på Oslo kommune som et eksempel, bidrar ikke de økonomisk til Skiforeningen for skiløyper i Nordmarka (Pers. med Hege Sheriff). Næringslivet bidrar ikke direkte til drift eller løypearbeider. Men Skiforeningen har etter hvert klart å få finansiert en del materiell, løypemaskiner og snøscootere gjennom gaver, bidrag fra stiftelser og spleiselag. Noe som har vært kjærkomment for Skiforeningen. Sammen med kommunale bidrag er medlemskontingenten avgjørende for skiløypene Skiforeningen drifter og vedlikeholder (Pers. med Hege Sheriff).

På Gålå gir Sør-Fron kommune et kommunalt tilskudd. I tillegg får Gålå Turskiløyper bidrag fra nabokommuner, da Gålå er en flittig besøkt langrenndestinasjon for deres innbyggere. En tredjedel av Gålå Turskiløypers inntekter kommer fra organiserte hytteforeninger. Per dags dato er det åtte forskjellige hytteforeninger på Gålå. Det blir også betalt en fastpris per utleieseng for hytter og leiligheter. Dette gjelder også for hoteller. Det kommer også inn par ca. 200 000 kroner i sponsorinntekter i året (Pers. med Tor Suleng).

Flendalen Sameieskog får ingen støtte fra Trysil kommune. Det er en privatrettslig avtale mellom sameieskogen og hytteeiere der de er pliktige til å betale en skiløypeavgift. Sameieskogen kjører opp løyper også utenfor sameieskogens eiendom (i Bittermarka), men har ingen tilsvarende avtale med hytteeierne i disse områdene. Men de får likevel inn en del frivillige bidrag fra disse hytteeierne.

Ringsaker kommune bidro ikke så mye til skiløyper på Sjusjøen tidligere, men har de siste årene trappet opp tilskuddet. Næringslivet på Sjusjøen bidrar i forskjellige kategorier ut fra en prosentsats av omsetning.

Hytteeiere er med på å finansiere skiløyper på ulike måter. Det gis tilskudd gjennom velforeninger, medlemskap av Sjusjøen & Omegn Skiforening og gjennom serviceavgiften som er i området. Etter innføring av serviceavgift, har bidraget til skiløyper økt (Pers. med Per Fineid).

Øystre-Slidle kommune er en stor økonomisk bidragsyter for skiløypene på Beitostølen. En del av det kommunale tilskuddet kommer fra eiendomsskatt.

Næringslivet i området er også en vesentlig økonomisk bidragsyter. Næringslivet har organisert seg i næringsforeningen Beitostølen Utvikling. Næringsforeningen har utarbeidet en type avtale, der næringslivet bidrar prosentvis basert på omsetning og overskudd. Det kommer også inntekter fra hytteeiere og medlemskap i Beitostølen Løypeforening (pers. med Erik Østli)

Skiløypene i Øyer/Hafjell området blir i sto grad finansiert gjennom frivillige bidrag, der mesteparten kommer fra hytteeiere. Øyer kommune gir økonomisk støtte til drift og preparering av skiløypene på Øyerfjellet. Næringslivet betaler etter ulike kategorier, i forhold til antall ansatte og omsetning per år.

På Venabygdsfjellet er Ringebu kommune med på spleiselaget og bidrar økonomisk til skiløypene. De større turistbedriftene betaler 68 000 kr i året, og de mindre et beløp mellom 5 000 – 15 000 kr, som totalt utgjør i overkant av 300 000 kr hvert år. Pant fra butikken, årlige tilskudd fra vellet og salg av støtteannonser, sammen med frivillige bidrag fra hytteeiere gjennom medlemskap av Venabygdsfjellet Turskiløyper SA, utgjør finansieringen av skiløypene på Venabygdsfjellet.

Skiløypene på Norefjell er finansiert gjennom et spleiselag mellom Krødsherad kommune, Norefjell Skisenter, Norefjell Turforening og Infrastrukturfond Norefjell. Av Krødsherad kommunes bidrag stammer en del av beløpet fra eiendomsskatt. Norefjell skisenter er ansvarlige for prepareringen av skiløypene, og på slutten av hver sesong trekker de fra 300 000 kr i form av arbeid. Norefjell Turforening representerer de frivillige bidragsyterne, som er hytteeiere, sameier, grunneiere og reiselivsbedrifter. Alle hytter og leiligheter som er regulert inn etter 2006 er pliktige medlemmer av Infrastrukturfond Norefjell, der de må betale inn en årlig sum til drift av skiløyper.

Det er også en utbyggingsavtale på Norefjell, der grunneiere som utvikler eiendom må betale 50 000 kr per må de utvikler til infrastrukturfondet. Grunneiere får ikke begynne utbygging før de har forpliktet seg til å bidra (Pers. med. Henning Haaland)

I Hemsedal finansieres skiløypene gjennom tilskudd fra Hemsedal kommune, Hemsedal Turisttrafikklag, Skistar, Hemsedal Elveigarlag, Sparebankstiftelsen-Hallingdal, Holdeskarsvegen og frivillige bidrag fra hytteeiere og kommunens innbyggere. I tillegg til dette kommer det en betydelig sum i parkeringsinntekter. Ved Gravset, som er et av løypenettets hovedutgangspunkt koster det 50 kr for parkering eller 650 kr for et årskort (Pers. med. Ole Nils Aalrust)

Finansieringen av skiløypene på Geilo er sammensatt. De har jobbet med ulike modeller for finansiering, men det er ikke funnet en modell som dekker alt. Hol kommune gir tilskudd. Det er frivillige avtaler med lokale bedrifter som er med og gir årlige tilskudd. Det er tatt kontakt med en rekke selskaper på Geilo, hvor de ble spurt om å være med å bidra økonomisk ut fra årlig omsetning. Dette har fungert bra frem til i dag, men nå har Hol kommune innført eiendomsskatt, noe som har ført til at en del av næringslivet har signalisert at de ikke ønsker å være med på denne ordningen lenger.

Hytteforeninger og fastboende gir frivillige bidrag til drift og preparering av skiløyper. I Hol kommune er det utbyggeravtaler. Avtalene innebærer at utbyggere som utvikler eiendom i kommunen må skrive under på en avtale der de bidrar med 1 % av eiendommens omsetningsverdi. Midlene som kommer inn blir satt på et fond for utvikling av stier og løyper i området.

Destinasjon	Enkeltmedlem	Familie/Hytte
Sjusjøen	500,-	800,-
Norefjell	500,-	1000,-
Gålå	-	1400,-
Flendalen	-	1115,-
Beitostølen	-	950,-
Øyer/Hafjell	-	850,-
Hemsedal	360,-*	520,-*
Venabygdsfjellet	1000,-	3000,-
Geilo	-	750,-**
Skiforeningen	640,-	920,-

*Figur 7: Oversikt over medlemskontingent for de ulike destinasjonene. * For Hemsedal er dette en medlemskontingent til Hemsedal skiforening og ikke til Hemsedal Utmarksservice. **Kontingenten for Geilo er fra 2013*

Medlemskontingenten for en del av destinasjonene ligger mellom 750-1400 kr. Hemsedal skiforening ligger lavt med 520 kr, mens VTSA på Venabygdsfjellet er desidert dyrest med 3000 kr. Det er over dobbelt så høy kontingent som nest dyreste. Antall betalende medlemmer hver destinasjon har er nok veldig varierende, da aktørens størrelse er ulike. Skiforeningen er den desidert største aktøren, og Flendalen Sameieskog den minste. Løypenettet de ulike aktørene drifter og preparerer er også varierende mht. lengde, bredde på sporene, prepareringshyppighet og kvalitet.

Destinasjonenes budsjett for skiløyper avhenger i stor grad av størrelse på løypenett, samt hyppighet av preparering.

Destinasjon	Budsjett
Sjusjøen	5 000 000
Norefjell	1 000 000
Gålå	2 000 000
Flendalen	Ikke oppgitt
Beitostølen	3 000 000
Øyer/Hafjell	3 600 000
Hemsedal	3 500 000
Venabygdsfjellet	1 000 000
Geilo	6 700 000*
Skiforeningen	Ikke oppgitt

*Figur 8: Oversikt over destinasjonenes budsjett for drift og preparering av skiløyper. *Geilo gjelder Hol kommunes utgifter for hele kommunen*

Som tabellen ovenfor viser, er det stor forskjell i budsjett for destinasjonene undersøkt i denne oppgaven. Budsjettene må også settes i forhold til hvor mye destinasjonene får inn av midler til drift og preparering av løypenettet. Kommunens ønske eller mulighet til å bidra varierer, og det samme gjelder næringslivet innenfor destinasjonenes område.

Tor Suleng i Gålå Turskiløyper forteller at det er en evig kamp med å få inn tilstrekkelig med midler for å ikke å gå i underskudd. Dette ser ut til å være gjeldende for flere av destinasjonene. Alle destinasjonene får det til å gå rundt økonomisk, noen går litt i pluss, andre litt i minus. Underskuddene er likevel ikke veldig store.

Rolf Kvile i Flendalen Sameieskog mener de går omtrent i null. Sameieskogen selger også hyttetomter, og hadde ikke løypene blitt preparert, ville tomtene vært veldig tungsolgte.

5.5 Delproblemstilling 5: Hvordan organiseres grunneierkontakt?

Motorisert ferdsel i utmark på andres eiendom krever grunneiers tillatelse, jf.

motorferdselloven § 10. Grunneiersituasjonen er forskjellig for destinasjonene undersøkt i denne oppgaven. På Sjusjøen er det tre store grunneiere, Pihl AS, Brøttum Allmenning og Ringsaker Allmenning, som alle er bidragsytere i skiløypesammenheng, og alle er tjent med gode skiløyper i området. En kan si at de er både grunneiere og skiløypeaktører.

Det samme gjelder i en viss grad også Flendalen Sameieskog. De er både grunneiere og ansvarlige for drift og preparering av skiløyper. Det er få private grunneiere i området, da Trysil Kommuneskoger eier et vesentlig areal, og også en aktør med hyttetomter som folk som er interessert i gode skiløyper. De få private grunneierne i området er i stor grad grunneiere som er andelseiere i sameieskogen. Flendalen Sameieskog tar uansett kontakt med grunneiere berørt av skiløyper og grunneierkontakten foregår over telefon.

Skiforeningen er i andre enden av skalaen når det kommer til antall grunneiere. Hege Sheriff i Skiforeningen har ikke nøyaktige tall på hvor mange grunneiere de må forholde seg til, men det er snakk om rundt 2000. Som tidligere nevnt er avtalen mellom Skiforeningen og grunneiere hovedsakelig gjort muntlig. Det er Skiforeningens løypebaser som står for kontakten med grunneierne berørt av Skiforeningens skiløyper. For Skiforeningen er det en fordel at de har en stabil arbeidskraft, og flere av deres løypebaser har vært ansatte i 30-40 år, noe som gir grunneiere trygghet og tillitt til Skiforeningen som løypeaktør (pers.med. Hege Sheriff).

For destinasjonene Beitostølen, Norefjell og Geilo er det henholdsvis Øystre-Slidre, Krødsherad og Hol kommune som står for avtalene med grunneiere og grunneierkontakten.

På Øyer/Hafjell området, Hemsedal og Gålå er det løypekjøringsaktøren som er avtalepart og står for grunneierkontakten. Ole Nils Aalrust i Hemsedal Utmarksservice forteller at han har en dialog med grunneiere om det må gjøres noen tiltak.

På Gålå er det som nevnt Gålå Turskilag som er avtalepart med grunneierne berørt av deres skiløyper. I ett grunneierlag er det avtaler med hver enkelt grunneier. I de to andre grunneierlagene på Gålå har Gålå Turskiløyper avtaler med grunneierlagene, og det er grunneierlaget selv som står for grunneierkontakten innad i grunneierlagene.

På Venabygdsfjellet har Venabygdsfjellet Turskiløyper SA kontakt med Venabygd grunneierlag. De har kontakt gjennom møte minst en gang i året. Partene har en skriftlig avtale, som fornyes automatisk hvis den ikke sies opp av en av partene. Selv om forholdet mellom disse to partene er preget av konflikt rundt regulering av skiløyper, fungerer avtalen. Det som er spesielt med Venabygdsfjellet er at VTSA ikke har noen form for avtale med de 150-200 andre grunneierne som ikke er medlemmer av grunneierlaget. Her er det altså ingen kontakt mellom løypeaktør og grunneiere.

Grunneierkontakten er organisert ulikt i områdene undersøkt i denne oppgaven. Det varierer fra skriftlig kontrakt og kontakt fra kommune til ingen kontakt i det hele tatt.

5.6 Delproblemstilling 6: Hvilke konflikter finnes rundt preparering av skiløyper?

Konfliktnivået rundt skiløyper på de ulike destinasjonene er varierende. Det er områder der det ikke finnes noen konflikter og områder der det har gått så langt som at grunneier har politianmeldt løypekjøringsaktøren. Med en klar avtale mellom løypekjører og grunneier vil det være få konflikter forbundet med preparering av skiløyper. Konflikten kan eventuelt oppstå som følge av løypekjører ikke følger avtalt trasé eller grunneier starter tømmerdrift uten forhåndsvarsling. Konfliktnivået kan bli høyere der det ikke er avtaler. Selv om grunneier tidligere har gitt tillatelse, kan nye utenforliggende årsaker skape en konflikt.

På Geilo er det noen få grunneiere som er negative til skiløyper. Det kan være ulike årsaker til at de ikke ønsker skiløyper på egen eiendom. De kan føle at en skiløype går for nær hus eller hytte, og at skiløypene forstyrrer eller griper inn i privatlivet. Det har også vært eksempler der grunneiere har hatt andre næringsinteresser i samme område som skiløypetraseen ligger, for eksempel utbyggingsplaner. Av de 260 grunneieravtalene Hol kommune har på Geilo, er det bare 4-5 grunneiere som er ikke er samarbeidsvillige, og situasjonen har utviklet seg til å bli en konflikt. Grunneierne med en konflikt rundt skiløyper har i flere tilfeller uenigheter med kommunen. De bruker skiløyper som en "brekkstang" for å prøve å få gjennom andre saker, konflikter eller uenigheter de har med kommunen. Dette kan være reguleringsplaner, hytteutbygging eller eldre uenigheter de har med kommunen (pers. med Torkild Dokk).

For destinasjonene Flendalen, Øyer/Hafjell, Gålå og Hemsedal har det ikke vært noen form for konflikter i forbindelse med skiløyper. Tor Suleng i Gålå Turskiløyper forteller at hvis en grunneier ikke ønsker skiløyper over egen eiendom, så er ikke det noen kamp å føre, da grunneier er i sin fulle rett til å nekte motorisert ferdsel over egen eiendom.

Det er heller ingen store konflikter å snakke om for Skiforeningen, som synes dialogen og løsningene de kommer til med grunneierne er veldig bra. Samarbeidet fungerer på en god måte, med tanke på det store antallet grunneiere de må forholde seg til.

På Norefjell har det historisk sett vært noen konflikter, men styreleder Haaland kommer ikke på noen pågående konflikter. Det har likevel vært enkelte tilfeller der noen grunneiere forsyner seg av litt for mye, og at de sliter med å dele verdiskapning med andre aktører.

Grunneierne med eiendom nær Beitostølen sentrum er godt fornøyde. I dette området får de solgt hytter og hyttetomter for en vesentlig høyere pris enn områdene utenfor. Jo lengre bort fra Beitostølen en kommer, desto lavere er grunneiers interesse av skiløyper over egen teig. Disse grunneierne føler ofte at grunneiere i sentrum av Beitostølen får alt, blant annet mye mer for hyttetomter. Det har vært noen konflikter der grunneiere har stengt en ferdselsåre mellom teiger, med piggråd og gjerder. Dette er stengsler som er i strid med friluftsløven § 13. I disse tilfellene har Øystre-Slidre kommune kommet på banen og fjernet disse hindrene. Det er områder der jaktterreng kommer i konflikt med skiløyper. Dette er ingen uenighet, men løypekjøringsaktøren må ta hensyn, og preparere visse løyper med snøscooter og ikke med løypemaskin (Pers.med Erik Østli).

Det er ingen konflikter med grunneiere på Sjusjøen, da de som tidligere nevnt også er delvis ansvarlige for prepareringen av løyper. Noe som har skapt diskusjon og konflikt på Sjusjøen er serviceavgiften som er blitt innført der. Flere hytteeiere mener avgiftsnivået er blitt for høyt.

Venabygdسفjellet er et konfliktfylt område når det kommer til skiløyper. I 2015 ble Venabygdسفjellet Turskiløyper SA (VTSA) først innklaget til kommunen, og deretter politianmeldt for bruk av krattknuser på annen manns eiendom uten tillatelse. Ettersom VTSA ikke har noen avtale med grunneiere utenfor grunneierlaget, har det ført til at VTSA har blitt politianmeldt flere ganger for ulovlig preparering av skiløyper.

En annen konflikt på Venabygdsfjellet omhandler regulering av skiløyper. Dette er noe VTSA har satt i gang privat, og noe grunneierlaget på ingen måte ønsker. De har følt at arbeidet har startet bak deres rygg, noe som ikke har vært intensjonen fra VTSA. Konflikten har gått såpass langt at enkeltpersoner har blitt forsøkt svertet i lokalavisa. Ringebu kommune har valgt å ikke sende reguleringsplanen ut på høring.

Selv med konflikter rundt skiløyper på ulike destinasjoner, er grunneiers holdninger til skiløyper stort sett veldig positive. I de tilfellene der grunneier ikke ønsker skiløype over egen eiendom, prøver løypeaktøren å legge løypa rundt den aktuelle eiendommen.

5.7 Hovedproblemstilling: Hvordan er drift og finansiering av skiløyper organisert?
Hvem som har ansvaret for grunneierkontakt, er avtalepart med grunneiere og hvem som er ansvarlige for drift og preparering av skiløyper er ulikt mellom flere av destinasjonene undersøkt i denne oppgaven.

Hvem løypekjøringsaktøren er og hvordan den er organisert er i stor grad forskjellig blant flere av destinasjonene. På Geilo er det Hol kommune som har ansvaret for å preparere skiløyper. I Flendalen er det Flendalen Sameieskog SA som preparerer løypene i området. Friluftsansasjonen Skiforeningen preparerer løyper i 21 kommuner fordelt over fire fylker på Østlandet. På Beitostølen er det Beitostølen Løypeforening som er ansvarlige for preparering av skiløyper. Styret i løypeforeningen består av hytteeiere, representant fra idrettslaget, representanter fra næringslivet og representanter fra grunneiere. Sjusjøen & Omegn Skiforening er sammensatt av grunneiere, hytteeiere og næringsliv. Norefjell Turforening er etablert og drevet av hytteeiere og grunneiere for å sikre skiløyper på Norefjell. De har et samarbeid med Norefjell Skisenter som preparerer skiløypene i området. Løypeaktøren på Gålå, Gålå Turskiløyper er organisert som et aksjeselskap, som ikke betaler ut utbytte. Løypeaktørene i Øyer/Hafjell og Venabygdsfjellet er organisert som SA – samvirkeforetak. I Hemsedal er det Hemsedal Utmarksservice som har ansvaret for drift og vedlikehold av langrennsløyper i kommunen. Hemsedal Utmarksservice representerer Hemsedal kommune, Skogeigarlaget, Skistar, Bondelaget, Turisttrafikklaget, idrettslaget og Elveeierlaget.

Grunneierkontakt er viktig for å skaffe nødvendig tillatelse til preparering av skiløyper. Hvem som gjør dette og hvordan det gjøres, er ulikt. For destinasjonene Geilo, Norefjell og Beitostølen er det kommunen som gjennomfører dette. I Hemsedal, Gålå og Øyer/Hafjell er det løypekjøringsaktøren som er ansvarlige for grunneierkontakten. Destinasjon Gålå skiller seg litt ut fra resten da de er ansvarlige for grunneierkontakten med grunneiere i ett grunneierlag, mens i de to andre grunneierlagene har Gålå Turløyper kontakt med grunneierlagene. Der står og grunneierlagene for grunneierkontakten med grunneierlagets medlemmer. Skiforeningen har ekstremt mange grunneiere å forholde seg til. Deres grunneierkontakt foregår først og fremst gjennom den lokale løypebasen, altså den som fysisk preparerer skiløypene i det aktuelle området. På Sjusjøen er det som tidligere nevnt tre store grunneiere, og alle er med i Sjusjøen & Omegn Skiforening. I Flendalen er det Flendalen Sameieskog som har ansvaret for grunneierkontakten. De er en stor grunneier i området, og har stor interesse av skiløyper i området. På Venabygdsfjellet er det begrenset grunneierkontakt. VTSA har kontakt med grunneierlaget som eier en del av grunnen på fjellet. De har derimot ingen kontakt med resterende grunneiere i området.

Hvem som er avtalepart med grunneier, er i stor grad den som er ansvarlig for grunneierkontakten. Grunneieravtalene i områdene som er undersøkt, både skriftlige og muntlige. Avtalene inneholder mange av de samme elementene, men arealleie og ulempeskompensasjon skiller flere av destinasjonene fra hverandre. På destinasjonene Geilo, Beitostølen og Norefjell, er de respektive kommunene avtalepart, og kommunen utbetaler arealleie til grunneiere berørt av skiløyper. Dette er de eneste områdene i denne studien hvor det er en ren arealleie. På Venabygdsfjellet får Venabygd grunneierlag 30 000 kr fra VTSA hvert år. Gålå Turskiløyper betaler ut en kompensasjon til grunneiere som stiller vei, dyrka mark eller produktiv skog til disposisjon til skiløyper. For skiløyper på vei, er det en tilleggsavtale der Gålå Turskiløyper brøyter vekk sålen med snø og gjør litt vedlikehold av veien.

Områdene Sjusjøen og Flendalen er destinasjoner der det er få, men store eiendommer. På Sjusjøen er det tre store grunneiere, Pihl AS, Brøttum Allmenning og Ringsaker Allmenning. I Flendalen er Flendalen Sameieskog og Trysil Kommuneskoger store grunneiere. Det er et par mindre grunneiere også, men disse er i stor grad andelseiere i sameieskogen.

For de resterende destinasjonene, bortsett fra Skiforeningen, er det smale teiger som strekker seg fra dalbunnen og oppover mot fjellet. Det er først på fjellet de større eiendommene og sameiene ligger. Grunneiere berørt av skiløyper er i stor grad bosatt i kommunene. På Gålå er det flere grunneierlag og ganske mange små eiendommer. I Øyer/Hafjell området er Øyer Statsallmenning en stor grunneier. Eiendommene Skiforeningens løyper omfatter, er av varierende art. Det er noen veldig store grunneiere som Løvenskiold og mange små. Det er områder med lange smale teiger, spesielt ved Krokskogen, og der kan det være en ny grunneier for hver 30. meter.

Grunneieres holdninger til skiløyper er stort sett god. De aller fleste ser fordelene ved å ha gode skiløyper, både til friluftss- og rekreasjonsformål, men også for å gjøre et område mer attraktivt. Skiløypene er med på å påvirke prisen på både hytter og hyttetomter. Det er likevel ikke alle som ønsker skiløypene velkommen på egen eiendom. Konfliktnivået rundt skiløyper går fra ingen konflikt til konflikt av den art at løypeaktør har blitt politianmeldt for forholdet. Det er på Venabygdsfjellet de største konfliktene blant områdene undersøkt i denne oppgaven, befinner seg. Som nevnt tidligere, har ikke VTSA noen avtale med grunneiere utenom Venabygd grunneierlag, og de kjører dermed opp løyper uten grunneiers tillatelse utenfor grunneierlagets eiendom. Preparering av skiløyper, samt vedlikeholdsarbeid med krattknuser uten grunneiers tillatelse, har ført til flere politianmeldelser av VTSA. Løypeaktøren har også en pågående konflikt med grunneierlaget som omhandler regulering av skiløyper. Denne konflikten har gått litt bort fra sak og mot privatpersoner. Løypelagets tidligere leder har blitt forsøkt svertet i blant annet lokalavisa (pers. med Eric Steira). Konflikten rundt preparering og vedlikeholdstiltak uten grunneiers tillatelse, kunne vært unngått hvis de hadde hatt kontroll over grunneiere i området, samt hatt en avtale om hva de fikk lov til og hva grunneiere ikke tillater. På Beitostølen har det vært tilfeller der grunneiere har satt opp stengsler som strider med friluftsløven § 13. I disse tilfellene har Øystre Slidre kommune kommet på banen og fått disse fjernet. Det er også visse områder der skiløyper kommer i konflikt med jaktterreng. I tilfellene i områdene som omfattes av denne oppgaven har det ført til at visse traseer ikke prepareres med løypemaskin, men heller med snøscootere. På Geilo, der Hol kommune er ansvarlig for drift og finansiering av skiløyper er det blitt konflikt med en 4-5 grunneiere. Noen av disse konfliktene kan komme av at det nettopp er kommunen som er avtalepart.

Det kan være konflikter rundt reguleringsplaner, andre næringsinteresser eller eldre konflikter, der grunneier bruker skiløyper som en "brekkstang" for å få gjennom sin sak hos kommunen. Et vanlig tilfelle på flere av destinasjonene undersøkt i denne oppgaven er at grunneier ikke ønsker skiløype over egen eiendom. I alle tilfeller blant løypekjøringsaktørene intervjuet i denne oppgaven har de valgt enten å stoppe løypene eller se om det er mulig å legge løypa rundt den aktuelle eiendommen. Hvorvidt grunneier har en grunn til at skiløyper er uønsket på eiendommen eller ikke, vites ikke. Hvis en grunneier eller rettighetshaver bruker sin formelle rett til å avvise løypekjøringsaktør, uten å ha noen faktisk interesse av skiløypene, og hvis avvisningen fremstår som en ren sjikane, bør politiet eller rettsvesen normalt la være å stille opp for å beskytte en slik bruk av rettigheten, jf. sjikaneprinsippet (Korsvolla mfl. 2004 s. 100) Sjikaneprinsippet har ikke blitt tatt opp under noen av intervjuene, og det er uvisst om det er noe løypekjøringsaktørene har vurdert.

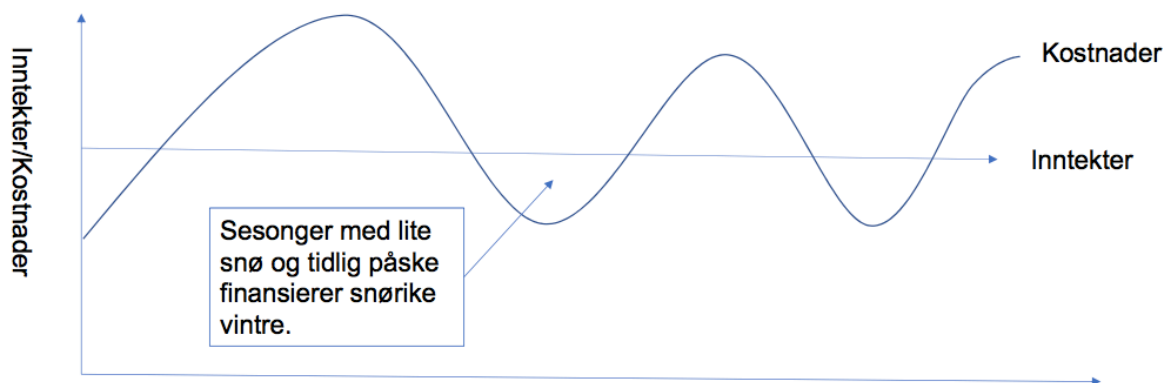
Noe som har gått igjen på flere destinasjoner, har vært at grunneiere har vært litt misfornøyd over ikke å ha fått tatt del av utviklingen av området. Noen tjener mye penger på tomtesalg og utbygging, mens andre sitter kun igjen med skiløyper over eiendommen sin. Eksempelvis på Norefjell der Henning Haaland forteller om at noen grunneiere er litt negative, fordi noen grunneiere er litt dårlig til å dele verdiskapning med andre. Det samme er tilfellet på Beitostølen. Grunneiere utenfor den mest sentrale delen av området, får mye mindre for tomtene sine, og de føler at de i sentrum får all verdiskapning.

Det er stor forskjell på hvor mye penger hver destinasjon får inn. Antallet betalende medlemmer, kommunens økonomi og vilje til å bidra, næringslivet og grunneiere er ulikt. Det er også forskjeller på hvor mye penger som er nødvendig for å drifte løypenettet på de forskjellige destinasjonene. Flendalen med det minste løypenettet krever vesentlig mindre midler enn hva for eksempel Sjusjøen krever, som er blant de aller største langrennsdestinasjonene i Norge. Flendalen som er et forholdsvis lite hytteområde, får ingen økonomisk støtte fra Trysil kommune. Skiforeningen har skiløyper i Osloområdet og 18 nærliggende kommuner. Noen kommuner bidrar mye, andre litt og noen ikke i det hele tatt. De resterende destinasjonene er alle ganske store og populære hytteområder, og får et økonomisk tilskudd fra kommunen. De kommunale tilskuddene varierer fra omlag 130 000 kr på Gålå til 1 000 000 kr på Beitostølen.

I tillegg fikk Beitostølen 450 000 kr fra kommunen til utvikling av nye løyper i 2017. Innbetalinger fra privatpersoner i form av frivillig bidrag, medlemskontingenter eller en avtalefestet avgift er avgjørende bidrag for alle aktørene. For Skiforeningen, med sine 73 000 medlemmer, blir dette en betydelig sum. Men de har også et løypenett som er ekstremt stort. Det er forskjellige måter næringslivet gir tilskudd på. Det er organisert næringsforeninger, næringslivet er med i løypelag og bidrag basert på bedriftens omsetning. På Sjusjøen er det innført serviceavgift, en avgift som har skapt diskusjon blant hytteeiere. For de største hyttene i områdene som har høyest serviceavgift, kan årlige avgifter stige opp mot 50 000 kr i året. Da serviceavgiften ble innført, var det flere hytteeiere som undret seg over at løypeavgift inngikk i serviceavgiften. Løypeavgiften ble senere omgjort til å bli frivillig. Selv med negative reaksjoner fra hytteeiere, har bidraget til Sjusjøen & Omegn Skiforening økt etter at serviceavgiften ble innført.

På Geilo, Beitostølen og Norefjell er det utbyggingsavtaler. Med utbyggingsavtale menes en avtale mellom kommunen og grunneier eller utbygger om utbygging av et område, som har sitt grunnlag i kommunes planmyndighet, og som gjelder gjennomføring av kommunal arealplan, jf plan - og bygningsloven § 17-1. Utbyggingsavtalen på Geilo krever at utbygger betaler inn 1 % av eiendommens omsetningsverdi til et infrastrukturfond. Utbyggere på Beitostølen må betale inn 10 000 kr for hver eiendom de selger. På Norefjell må utbygger betale 50 000 kr per mål som utvikles, i likhet med avtalen på Geilo betales dette inn på destinasjonens infrastrukturfond. Utbyggingsavtaler må ha grunnlag i kommunale vedtak, fattet av kommunestyret som selv angir i hvilke tilfeller en utbyggingsavtale er en forutsetning for utbygging, jf pbl § 17-2. Infrastrukturfondets midler går til større tiltak som skibruer, kulverter og andre infrastrukturtiltak.

Hvor mye penger som kreves for å preparere løyper, avhenger også av hvor mye det snør og hvor ofte det snør. Som illustrasjonen fra årsberetningen til Norefjell Turforening viser nedenfor.



Figur 9: Illustrasjon fra Norefjell Turforenings årsmøte

Illustrasjonen viser at snøfattige vintre finansierer vintre med mye snø og hyppige snøfall. Når en setter opp budsjett og samler inn penger, er det umulig å vite hvordan vinteren blir. Henning Haaland i Norefjell Turforening forteller at de har et budsjett på 1 000 000 kr for løypekjøring, men de reelle kostnadene kan variere fra 700 000 – 1 500 000 kr.

Det er mye godt arbeid blant løypekjøringsaktørene i områdene undersøkt i denne studien. Hvor profesjonelle de er, varierer. Noen er ansatte på fulltid, mens andre gjør dette på dugnad. De fleste grunneierne er positive til skiløyper og ønsker å bevare allemannsretten til fri ferdsel i utmark, og sikre adgangen til naturområder, så lenge det skjer på en hensynsfull måte.

6. Egne betraktninger

Mange mener langrenn er "nasjonalidretten", og et ordtak sier at nordmenn er "født med ski på beina". Begge utsagnene kan sikkert diskuteres. Men mange nordmenn liker å gå på ski, og det gir status i flere miljøer å gå Birken (særlig hvis man klarer "merket") og andre turrenn.

Langrenn er mer enn konkurranseidrett, det er en fin måte å komme seg ut på tur. I disse folkehelsetider er skigåing en bra aktivitet som både gir styrke og bedre kondisjon, i tillegg til naturopplevelse.

Denne vinteren var snørik, og det var gode muligheter for å gå på ski i hele landet. Men forrige vinter var dårlig for de som ville gå på ski.

I snøfattige vintre som vi har hatt noen av de siste årene, er skidestinasjonene redningen for skiløperne som vil gå mer enn noen korte runder i en skiløype laget av kunstsnø.

Ni av de ti destinasjonen jeg har undersøkt er typiske hytteområder. Skiforeningen er unntaket, selv om Mylla i Lunner kommune også er et hytteområde. Under "fritidsbolig til salgs" på finn.no er det nå like vanlig at det opplyses om langrennsløyper som nærhet til alpinbakker.

Folk som ønsker å gå på ski, og som er bosatt på steder med variable snøforhold, oppfattes som den typiske hytteeier i områder som satser på skiløyper.

I noen av områdene er det nok mer sammensatt hva gjelder hytteeiere.

Sjusjøen/Natrudstilen har f.eks. en del eldre hytter på Rømåsen der ikke alle nødvendigvis er like skiinteresserte som de som har kjøpt hytter i området de siste årene. Felles for alle destinasjonene er at det tilbys et stort løypenett, og løypenettet prepareres stort sett hver helg gjennom hele skisesongen. Alle destinasjonene undersøkt, med unntak av Skiforeningen benytter seg av skisporet.no sine tjenester. Tjenesten går ut på at løypemaskinen er utstyrt med GPS og løypeprepareringen vises i sanntid. Det er en god reklame for skiløypene i området og viktig informasjon for brukerne.

Skidestinasjonene vet at dette er et ønske, kanskje et krav, fra hytteeierne. Destinasjonene bruker flere millioner kroner på preparering av skiløyper, og hytteeierne er tydeligvis villig til å betale.

De ni jeg var i kontakt med fra ulike skidestinasjoner og hytteområder, meldte alle at det gikk rundt økonomisk. Finansieringen var ulik, men i alle tilfellene var det en brukerbetaling fra hytteeierne. Om en familie betaler kr 500 i serviceavgift eller kr 1500 for løypepreparering, er dette en relativt liten del av den totale kostnaden med å ha en hytte til to eller fem millioner kroner.

Til sammenligning vil en enkel helgetur fra Osloområdet til Gålå eller Sjusjøen koste kr 1000-1500 i kjøreutgifter og bompenger. Hytteeierne er tydeligvis flinke til å benytte seg av tilbudene. Lytter en til NRKs trafikkradio vil en høre om køer ved Sollihøgda og på E6 ut fra Oslo tidlig fredag ettermiddag.

De ulike kommunene støtter løypepreparering på de ulike stedene, unntak for Trysil. Kommunene innser at gode skiløyper gir økt hyttebygging og besøk på hyttene, som igjen gir arbeidsplasser og skatteinntekter.

7. Kilder

7.1 Referanseliste

Avtale om leie av grunn til skiløyper, stier m.v. versjon (ingen dato). Tilgjengelig på: <http://docplayer.me/4071070-Avtale-om-leie-av-grunn-til-skiloyper-stier-m-v-versjon-07-05-2013.html> (Åpnet: 12. mai 2018).

Falkanger, A. T. og Falkanger, T. (2016) *Tingsrett*. Oslo: Universitetsforl.

Fylkesmannen i Troms (Ingen dato) *Endringer i motorferdselloven og forskrift om bruk av motorkjøretøyer i utmark og på islagte vassdrag*. Tilgjengelig på: <https://www.fylkesmannen.no/PageFiles/811518/Lovendring.%20Kommunenenes%20adgang%20til%20å%20etablere%20snøskuterløyper.%20Fra%20A-Å.%20Eivind%20Elvestad,%20FMTR.pdf> (Åpnet 12. mai 2018).

Grenness, T. og Askheim, O. G. A. (2008) *Kvalitative metoder for markedsføring og organisasjonsfag*. Oslo: Universitetsforl.

Grunneiere føler seg forbigått (2017). Tilgjengelig på: <https://www.gd.no/nyheter/venabygdsfjellet/skiloyper/grunneiere-foler-seg-forbigatt/s/5-18-415441> (Åpnet: 13. mai 2018)

Hemsedal Utmarksservice (ingen dato). Tilgjengelig på: <http://www.hemsedal.com/no/A/Utmarksservice/Utmarksservice/> (Åpnet: 12. mai 2018).

Ingrid Simensen og Even Lusæter (2017) *Raser mot ny serviceavgift i Norges største hyttegrend*. Tilgjengelig på: <https://www.nrk.no/ho/raser-mot-ny-serviceavgift-i-norges-storste-hyttegrend-1.13621750> (Åpnet: 12. mai 2018).

Johannessen, A., Christoffersen, L., & Tufte, P. A., (2011). *Forskningsmetode for økonomisk-administrative fag*. 3. utgave. Abstract forlag AS. Oslo

Kapittel 12. Reguleringsplan (ingen dato). Tilgjengelig på: <https://www.regjeringen.no/no/tema/plan-bygg-og-eiendom/plan--og-bygningsloven/plan/veiledning-om-planlegging/sporsmal-og-svar-til-ny-plan--og-bygning/kapittel-12-reguleringsplan-/id597618/> (Åpnet: 12. mai 2018).

Kommunefakta Hemsedal (ingen dato). Tilgjengelig på: <https://www.ssb.no/kommunefakta/hemsedal> (Åpnet: 12. mai 2018).

Kommunefakta Øyer (ingen dato). Tilgjengelig på: <https://www.ssb.no/kommunefakta/oyer> (Åpnet: 12. mai 2018).

Kulturdepartementet (2017) *Føresegner om tilskot til løypetiltak i fjellet og overnattingshytter*. Tilgjengelig på:
https://www.regjeringen.no/contentassets/ffab8da572a1442da25e228eb1cc759a/v-0991-n_foresegner-om-tilskot-til-loypetiltak-i-fjellet-og-overnattingshytter--2017.pdf

Løypelaget kan takke seg selv for konfliktene, mener grunneierne (2018). Tilgjengelig på:
<https://www.gd.no/nyheter/venabygdsfjellet/skiloyper/loypelaget-kan-takke-seg-selv-for-konfliktene-mener-grunneierne/s/5-18-589492> (Åpnet: 12. mai 2018).

Odd G. Nordengen (2017) *15.000 i utgifter for hytte uten vann og strøm*. Tilgjengelig på:
<http://www.hyttenyhetene.no/2017/09/01/15-000-i-utgifter-for-hytte-uten-vann-og-strom> (Åpnet: 12. mai 2018).

Om Løvenskiold Skog (ingen dato). Tilgjengelig på: <http://lovenskiold.no/skog> (Åpnet: 12. mai 2018).

Om oss – Villroa (ingen dato). Tilgjengelig på: <http://www.villroa.no/om-oss> (Åpnet: 12. mai 2018).

Oppdal kommune (2016). *Vedtak om ekspropriasjon i henhold til Plan – og bygningslovens § 16-2*. Tilgjengelig på:
<https://www.oppdal.kommune.no/globalassets/pdffdokumenter/plan-miljo-og-landbruk/planer/eksprop.pdf> (Åpnet 12. mai 2018).

Oslo Advokat RUV – Jusinfo.no (ingen dato) Tilgjengelig på:
<http://jusinfo.no/index.php?site=default/721/2146/2147/2149>

Reusch, M. (2012) *Allemannsretten: friluftslivets rettsgrunnlag*. Oslo: Flux.

Reusch, M. (2016) *Friluftsløven: med kommentarer*. Oslo: Gyldendal juridisk.

Rognes, J. K. (2015) *Forhandlinger*. Oslo: Universitetsforl.

Sa nei til en plan de egentlig er for (2018). Tilgjengelig på:
<https://www.gd.no/nyheter/venabygdsfjellet/skiloyper/sa-nei-til-en-plan-de-egentlig-er-for/s/5-18-588919> (Åpnet: 13. mai 2018).

Silje Dyregrov (2015) *Over halvparten av alle nordmenn skal på ski denne vinteren*. Tilgjengelig på: <https://www.aftenposten.no/100Sport/sprek/Over-halvparten-av-alle-nordmenn-skal-pa-ski-denne-vinteren-204929b.html> (Åpnet: 12. mai 2018).

Silvermann, D., (2011). *Interpreting qualitative data*. 4th edition. SAGE Publications, London.

Sjusjøen og Omegn Skiforening (ingen dato a). Tilgjengelig på: <https://sjusjoen.com/bli-medlem> (Åpnet: 12. mai 2018).

Sjusjøen og Omegn Skiforening (ingen dato b). Tilgjengelig på: <https://sjusjoen.com/turistinformatjon> (Åpnet: 12. mai 2018).

Sjusjøen og Omegn Skiforening (Ingen dato) Tilgjengelig på: http://www.sjusjoen.no/info/hytteomrader_sjusjoen

Sky, P. K. og Sevatdal, H. (2003) *Eigedomsteori: innføring i samfunnsvitskapleg teoritilfang for utøving av eigedomsfag*. Ås: Norges landbrukshøgskole, Institutt for landskapsplanlegging.

Statistikk (ingen dato). Tilgjengelig på: <http://www.hemsedal.com/no/A/Hemsedal/Statistikk/> (Åpnet: 13. mai 2018).

Steinsholt, H., Sevatdal, H. og Korsvolla, K. (2004) *Eiendomsforhold i utmark og næringsutvikling*. Ås: Institutt for landskapsplanlegging, NLH.

Tjora, A. H. (2012) *Kvalitative forskningsmetoder i praksis*. Oslo: Gyldendal akademisk.

Ulrik Malt (2009) *kvalitativ*. Tilgjengelig på: <https://snl.no/kvalitativ> (Åpnet: 13. mai 2018).

7.2 Personlig meddelelse:

Eric Steira – Leder Venabygdsfjellet Turløyper SA

Erik Østli – Styremedlem i Beitostølen Løypeforening

Hege B. Sheriff – Løypesjef i Skiforeningen

Henning Haaland – Styrets leder i Norefjell Turforening

Ole Nils Aalrust – Leder i Hemsedal Utmarksservice

Per Fineid – Pihl AS

Rolf Kvile – Daglig leder i Flendalen Sameieskog SA

Stein Plukkerud – Nestleder Øyer Turløyper

Tor Suland – Leder Gålå Turskiløyper AS

Torkild Dokk – Utmarksrådgiver i Hol kommune

7.3 Figurliste

Figur 1: Oversikt over destinasjonene undersøkt i denne oppgaven. Egenutviklet.

Figur 2: Skiløyper i Sørkedalen. Eget foto

Figur 3: Skiløyper i Flendalen. Eget foto

Figur 4: Skilt på venabygdsfjellet. Foto Gudbrandsdalen Dagningen. Tilgjengelig på:

<https://www.gd.no/nyheter/venabygdsfjellet/skiloyper/hytteieier-foleer-seg-uthengt-av-loypelaget/s/5-18-587806?access=granted>

Figur 5: Utdrag fra avtalen mellom Krødsherad kommune og grunneiere. Tilgjengelig på:

Tilgjengelig på: <http://docplayer.me/4071070-Avtale-om-leie-av-grunn-til-skiloyper-stier-m-v-versjon-07-05-2013.html>

Figur 6: Utdrag fra avtale mellom Hol kommune og grunneiere

Figur 7: Oversikt over medlemskontingent for de ulike destinasjonene. Tall hentet fra destinasjonenes hjemmesider.

Figur 8: Oversikt over destinasjonenes budsjett for drift og preparering av skiløyper. *Geilo gjelder Hol kommunes utgifter for hele kommunen. Tall hentet fra samtaler med involverte parter.

Figur 9: Illustrasjon fra Norefjell Turforenings årsmøte

8. Vedlegg

8.1 Intervjuguide

Navn:

Rolle:

Litt om organisasjonen

En beskrivelse av eiendommene som preger strøket (skogbrukseiendommer, smale teiger, nær utbygde områder etc.)

- **Hvordan organiserer dere grunneierkontakt?**
- **Hvilke holdninger har grunneiere til skiløyper over egen eiendom?**
- **Har det vært noen konflikter med grunneiere? I så fall hva gikk de ut på?**
- **Hvilke grunneiere finnes i områder berørt av skiløyper? (Landbrukere, innenbygdsboende, utenbygdsboende, etc)**
- **Hvilke grunneiere krever arealleie?**
- **Hvis arealleie, hva ligger leia av grunn til skiløyper på? Skille mellom ulikt areal?**
- **Hva skjer om man ikke får til en avtale om løypekjøring på rimelige vilkår?**
- **Hva slags avtaler finnes det mellom grunneier og løypeaktør?**
 - o Standardkontrakt?
 - o Avtalens innhold
 - o Kompensasjon/arealleie
- **I hvilken grad er kommunen involvert i drift og finansiering av løypene?**
- **Hvordan finansieres skiløypene?**
- **Hvem er med på å betale? (Grunneiere, hytteeiere, privatpersoner, næringsliv, osv)**
- **Får dere inn tilstrekkelig med midler?**



Norges miljø- og biovitenskapelige universitet
Noregs miljø- og biovitenskapelige universitet
Norwegian University of Life Sciences

Postboks 5003
NO-1432 Ås
Norway